

Kuusamoggi. 26/12 05. Hej! Kamma! - Lasse kom just
hem. Ar Urick och kry. - i Tyymeta. - ar det ej nall 12. Kassa
sela f. a. forsta. bostad. 12. andra sidan af byn ar nall.
Gamla fru Crusell ar ju död. - Det blir lif och roslidie.
C. vickon - onitkad. - Ma kras. usis kassökt rdor - de
aro kom bäst dar. - God natt! Med hjärtliga hälsningar
Lasse ditt.

KUUSAMOLAINEN VIRKATALO OSANA
KULTTUURIMAISEMAA
Kuuselankartanon ja Tyynelän
yleissuunnitelma

Leena Takkinen

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Maisemasuunnittelun koulutusohjelma

Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Takkinen, Leena. Kuusamolainen virkatalo osana kulttuurimaisemaa, Kuuselankartanon ja Tyynelän yleissuunnitelma. Oulu 2010. Oulun seudun ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. 65 sivua + 3 sivua liitteitä.

TIIVISTELMÄ

Työn tavoitteena oli tarkastella maisema-, kulttuuriympäristö- ja puutarhakulttuurihistorian vaikutusta Kuusamon, Kuuselankartanon ja Tyynelän ympäristön rakentumisessa. Saadakseni aiheesta käsityksen, työssäni on katsaus Suomen historian pääkohdista sisältäen yleisiä havaintoja luonnonmaiseman ja kulttuuriympäristön vaiheista sekä puutarhakulttuurin kehityksestä. Lisäksi olen käsitellyt työssäni Kuusamon ja Kuuselankartanon sekä Tyynelän historiaa tekijöineen.

Lisätavoitteeksi oli asetettu mahdollinen matkailullinen näkökulma silmällä pitäen alueen II maailmansodan aikaisia muinaisjäännöksiä sekä pyrkimys huomioida yksityinen virkistyskäyttö.

Opinnäytetyö käsittää sekä teoriaosuuden että ympäristösuunnitelman yleissuunnitelmin. Teoriaosuus on historiaan painottuva vertaillen yleistä kulttuurimaiseman ja puutarhakulttuurin historiaa paikalliseen. Kuuselankartanon ja Tyynelän ympäristösuunnitelman pohjalta ympäristöä voidaan lähteä kehittämään ja laatia tarkemmat pihasuunnitelmat. Suunnitelmaselostus sisältää huomioon otettavia toimintamenetelmiä ja saatavilla olevia käyttökelpoisia ohjeita lähteineen.

Avainsanat: kulttuuriympäristö, Kuusamo, Kuusela, Kuuselankartano, Tyynelä, ympäristösuunnitelma

Takkinen, Leena. An officehouse in Kuusamo as a part of the heritage landscape, environmental plan for Kuuselankartano and Tyynelä. Oulu 2010. Oulu University of Applied Sciences. Thesis. 65 pages + 3 pages of appendices.

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to view on landscape, heritage landscape and garden histories' impact on the environments of Kuuselankartano and Tyynelä and on how they are built on. To understand the subject throughly, a brief look on the history of Finland is included. Concluding the observations of the faces of nature landscapes and heritage landscapes and how garden culture has developed in Finland. Also the history of Kuusamo, Kuuselankartano and Tyynelä has been covered.

In addition a view on recreation has been studied. View focuses mainly on the possibility of using Second World War relics as an attraction and on how to take in to consideration the private recreation use of the area.

This thesis includes both theory part as well as the principal environmental plan. Theory part focuses on history, comparing the general history of garden and heritage landscape with the local history. From the environmental plan for Kuuselankartano and Tyynelä the environment can be enhanced and more detailed yardplans can be made. Report of the environmental plan includes methods of action as well as available and useful instruction with their sources.

Keywords: heritage landscape, Kuusamo, Kuusela, Kuuselankartano, Tyynelä, environmental planning.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LÄHDEAINEISTO JA MENETELMÄT	8
2.1 Puutarha- ja luontoinventointi	8
2.2 Kirjalliset lähteet, artikkelit, haastattelut ja valokuvat	8
3 KOHTEEN YLEISKUVAUS	11
3.1 Luonnonolosuhteet	12
3.2 Kaavoitustilanne	12
3.3 Kulttuurihistoriallinen arvo	13
4 MAISEMAN, KULTTUURIYMPÄRISTÖN JA PUUTARHAKULTTUURIN KEHITYKSESTÄ	15
4.1 Keskiaika	16
4.2 Uusi aika	17
5 KYLÄMAISEMA, PIHAPIIRI RAKENTEINEEN JA KASVILLISUUKSINEEN .	25
5.1 Kylä ja pihapiiri	25
5.2 Aidat ja kujat	26
5.3 Puutarhaviljely	27
5.3.1 Istutuksia ja hyötykasveja 1800 – luvulla pappien, nimismiehien ja metsänhoitajien aikaan	29
5.3.2 Viljelykasvisto vakiintuu 1900 -luvulla	30
5.3.3 Ruukkukasveja	31
5.4 Muinaisjäännös	31
6 KUUSELAN JA TYYNELÄN VAIHEITA	34
6.1 Kuusela eli Kuuselankartano	34
6.2 Tyynelä	36
7 KOHTEEN ANALYYSI	39
7.1 Taajamakuva	39
7.2 Suunnittelukohteet	39
7.2.1 Kuuselankartano	39
7.2.2 Tyynelä	41
8 YLEISSUUNNITELMA JA METSÄNHOITO	44
8.1 Lähtökohdat ja tavoitteet	44
8.2. Kasvien valinta	44

8.2.1 Piha-alueiden kasvillisuus.....	45
8.2.2 Ruusutarhan kasvillisuus	45
8.3 Rakenteet, materiaalit ja katteet	46
8.4 Varusteet ja kalusteet.....	47
8.4.1 Valaisimet	48
8.4.2 Aidat.....	48
8.4.3 Penkit.....	48
8.5 Metsäalueet.....	48
9 YHTEENVETO JA TULOKSET	55
10 POHDINTA	57
LÄHTEET	60
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kulttuurimaisema on alkanut muovautua ihmisen toiminnasta aina esihistoriallisen ajalta lähtien. Näkyvimvät merkit ihminen on jättänyt historiallisella ajalla keskiajasta alkaen. Tältä ajalta voidaan havaita jonkinlaista puutarhaviljelyä harjoitetun, johon on liittynyt myös esteettisiä näkökohtia.

Kuusamossa luonnonmaisema alkoi muuttua kulttuuriympäristöksi metsän kaskeamisen ja myöhemmin puun kaadon sekä koneellisen sahauksen myötä. Lisäksi Kuusamon maisemaa ovat muokanneet veden laskut ja siellä harjoitetut elinkeinot, kuten voimallinen maanviljely.

Kuusamon keskusta sijoittui aikanaan virkamiehineen kahdelle eri kylälle. Lopullinen keskusta alkoi muovautua 1800 – luvun puolivälin jälkeen nykyiselle alueelle, jossa suunnittelukohteet sijaitsevat. Eli lähes 200 vuotta Kuuselankartano ja Tyynelä ovat olleet asuttuna Kuusamojärven rannalla. Myös historialliset kerrostumat ovat edelleen nähtävissä pihapiireissä.

Molempien tilojen päärakennukset on perusparannettu ja piha-alueiden suunnittelu sekä rakentaminen ovat olleet ajankohtaisia. Omistajien ymmärtämyksen ansiosta arvokkaiden suojeltujen kulttuurihistoriallisten rakennusten vaalimisen kautta, he ovat yhteistyössä halunneet kuusamolaisen virkatalon puutarhakulttuurin jäljet säilytettäväksi. Historian kerroksellisuutta jatketaan osittain ennallistaen ja lisäämällä vähäisissä määrin tälle ajalle ominaista puutarhakulttuuria.

Opinnäytetyössä on historiallisen tarkastelun lisäksi laadittu ympäristösuunnitelma sekä kohteen metsille hoitotoimenpiteet huomioiden muinaisjäännökset. Ympäristösuunnitelma on yleissuunnitelmatasoinen.

Toimeksiantajat opinnäytetyössä ovat Kuuselankartanon Eeva Heikkilä, Olli Heikkilä ja Päivi Kurikka sekä Tyynelän Ulla Ingalsuo ja Sauli Laaksonen. Ohja-

usryhmään kuuluvat Olli Heikkilä, Ulla Ingalsuo, Oulun seudun ammattikorkeakoulun luonnonvara-alan yksiköstä yliopettaja Pirjo Siipola ja tuntiopettaja Heikki Pulkkinen.

2 LÄHDEAINEISTO JA MENETELMÄT

Kuuselankartanon ja Tyynelän tutkiminen aloitettiin maaston yleisinventoinnilla kesällä 2006 ja 2007. Tausta-aineistoksi kerättiin kirjallisuutta, valokuvia ja karttoja. Luonto- ja puutarhainventoinneilla pyrittiin selvittämään koko suunnittelualueen kasvupaikkatyypit, pihapiirien muodostumisvaiheet sekä ajoitus pihapiireissä ja eri aikakausien mahdollisia vaikutuksia näiden syntyyn.

Työ jatkui ympäristösuunnitelman laadinnalla, joka sisältää molempia tiloja koskevan yhteisen yleissuunnitelman sekä loppuvaiheessa opinnäytetyön kirjallisen osuuden.

2.1 Puutarha- ja luontoinventointi

Luonto- ja puutarhainventoinnit suoritettiin loppukesällä 2006 ja tarkentava inventointi suoritettiin Outi Tuomivaaran kanssa heinäkuussa 2007. Inventointi vastaa tarkkuudeltaan ja sisällöltään yleisinventointia.

Molemmista tiloista tehtiin yleinen historiallinen selvitys. Näiden apuna käytettiin valokuvia, lehtiartikkeleita ja kirjallisuutta sekä vanhaa Isojakoa edeltänyttä vuoden 1904 karttaa. Työstimme Outi Tuomivaaran kanssa aineiston Tyynelän osalta syksyn 2007 kulttuurimaisemaopinnoissa ja tallensimme tulokset Pohjois-Pohjanmaan liiton ylläpitämään Kioski-tietokantajärjestelmään. Loppuvuodesta 2007 työstin Kuuselankartanon aineiston samaiseen Kioski-tietokantajärjestelmään. Lisäksi luontoinventoinnin pohjalta laadin teemakartan metsänhoitosuosituksia varten.

2.2 Kirjalliset lähteet, artikkelit, haastattelut ja valokuvat

Opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa olen koonnut eri kirjallisuuslähteiden kautta Suomen luonnonmaiseman, kulttuuriympäristön ja puistokulttuurin histo-

rian pääkohdat eri aikakausilta 1900 – luvun alkupuolelle. Kirjallisuudesta olen pyrkinyt selvittämään yleisiä päälinjoja ja tapahtumia vaikutuksineen Kuuselan ja Tyynelän ympäristön syntymiseen.

Pääasiallisina lähdeaineistoina ovat olleet *Rakennusperintömme kulttuuriympäristömme lukukirja* (2001), *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide* – (2001) ja *Vanhoja suomalaisia puutarhoja* (2001). Merkittävin löydös oli Antti Parvelan *Tietoja Kuusamon viljelykasveista* (1923) dubletti, jonka sain kopiona Oulun yliopiston kasvitieteellisen biologianlaitoksen kirjaston poistokorista puutarhaintendentti Ritva Hiltusen ja Oulun seudun ammattikorkeakoulun yliopettaja Pentti Hanhelan ripeän toiminnan ansiosta.

Lisäksi olen koonnut Kuusamon historiaa esittävän aineiston, käyttäen lähdeaineistoina *Kuusamon historia Kuusamon historia I* (1978) ja *Kuusamon talonpoikaiselämää 1670 – 1970 Kuusamon historia II* (1975).

Wesa Rinteen ja Meimi Mäntyniemen Koillissanomat paikallislehteen kirjoittamat artikkelit Kuuselasta ja Tyynelästä olivat suunnittelukohteiden historiallisen osuuden tärkeimmät lähteet. Omat kuusamolaisiin sukuihin liittyvät sukututkimusaineistot vahvistivat tutkimuskohteiden henkilöhistoriaa.

Tausta-aineiston keräyksen yhteydessä haastattelin Ulla Ingalsuota ja Olli Heikkilää nykyisiä asukkaita. Maija Takkista (os. Ahma) ja Maija Kumpulaa (os. Törmänen) Kuusamolaisten pihapiirien osalta. Tapaamisen ja haastattelujen tulokset olivat aikaisemmin tutkittuja tietoja vahvistavia.

Vanhoja ilmakuvia kohteesta ei ollut käytettävissä. Etsintä kohdistettiin Suomen Ilmakuva Oy:n ja Oulun maakunta-arkiston sekä Pohjois-Pohjanmaan museon arkistoihin. Varhaisin kuva vuodelta 1905 löytyi yllättäen Olli Heikkilän toimesta vuonna 2008. Muilta osin valokuvia oli käytettävissä omistajien arkistoista ja omasta kokoelmastani.

Vanhan kartta-aineiston etsinnät kohdistuivat Kuusamon ja Oulun maanmittauslaitokselle sekä Jyväskylän maanmittauslaitoksen yhteydessä sijaitsevaan Jy-

väskylän maakunta-arkistoon, minne Isojaon ja sitä edeltävät kartta-aineistot oli siirretty tutkimusajankohtana. Etsinnät tuottivat tulosta, joten vuoden 1904 Isojako kartta-aineisto oli käytössäni vuonna 2007.

Käytössä oli myös Kuusamon kaupungin laatimat alueen asemakaava - asiakirjat (Kirkonseudun rakennuskaava Muutos- ja laajennus 1990). Lisäksi sain käyttööni sähköisen tiedostomuodon asemakaavasta Kuusamon kaupungin mitatuksesta.

Kohteen maaperä ja kallioperä on selvitetty GTK:n kartta-aineiston pohjalta.

3 KOHTEEN YLEISKUVAUS

Kuusamo on Koillismaalla sijaitseva vajaan 18 000 asukkaan kaupunki. Kaupunki tunnetaan matkailu-, puuteollisuus- ja maatalouspitäjänä. (Kuusamon kaupunki 20.5.2010.)

Kuusela ja Tyynelä sijaitsevat Kuusamon kaupungin keskustan välittömässä läheisyydessä Kuusamojärven pohjoispuolella ns. Lahdentauksen alueella, keskustasta noin 1,3 km. (© Maanmittauslaitos, lupa nro PPOH/36/06, Pohjakartta © Maanmittauslaitos lupanro.)

KUVIO 1. Suunnittelukohteen sijainti

3.1 Luonnonolosuhteet

Kuusamo suunnittelukohteineen sijoittuu maapallon viileälle ilmastovyöhykkeelle ja pohjoiselle eli boreaaliselle havumetsävyöhykkeelle (Häggman 2005, 7). Kosteuden perusteella boreaalinen vyöhyke voidaan jakaa rannikkoalueiltaan pääosin lievästi mereiseen ja sisämaasta lievästi mantereiseen lohkoon (Soini 2009, 200).

Kuusamossa vallitsevista länsituulista johtuen kohteessa on paikoin nykyisellään pienilmastoltaan heikkoja alueita, kuten Tyynelän pihapiirissä rantavyöhykkeen tuntumassa. Tuulen vaikutusta lisäävänä voimana voidaan pitää järven läheisyyttä. (RT 05 – 10390.)

Kuusamo sijoittuu jääkauden aikana syntyneiden laajojen drumliinikenttien ja harjumuodostumien alueelle. Kuusamon kaupunkitaajama sijaitsee laaksontäyteen ja muu jäätikön ulkopuolelle syntyneen kerrostuman kohdalla, jolle tyypillistä on sora ja hiekkakerrostumat. Suunnittelukohteissa maalaji on hiekkamoreenia. Alueen kallioperä on Arkeista Itä-Suomen graniittigneissikompleksia. Kasvillisuuden kannalta luokka on III. (Kaavaselostus 2007.)

Kuusamo kuuluu kasvillisuusvyöhykkeeltään luokkaan VII. (Soini 2010, 192.)

3.2 Kaavoitustilanne

Suunnittelukohteeseen on laadittu rakennuskaavan muutos ja laajennus vuonna 1991. Kuusamon kunnan kaavoitustoimen laatimassa ja Kuusamon kunnanvaltuuston virallistamassa sekä Oulun lääninhallituksen hyväksymässä rakennuskaavakartassa selostuksineen on maininta, että Kuuselan ja Tyynelän talot ovat Kuusamon keskustassa sota-aikana säilyneet asuinrakennukset (Kaavaselostus 1990, 4.)

Kaavoituksessa korttelit on merkitty erillispientalojen korttelialueeksi, jolla uudisrakentaminen on sopeutettava olemassa oleviin rakennuksiin. Kuuselan tilalla on kaksi suojeltua rakennusta ja Tyynelän tilalla yksi. Osa piha-alueista on mer-

kitty istutettavaksi alueeksi. (Kaavaselostus 1990, 3.)

KUVIO 2. Suunnittelukohteen asemakaava

3.3 Kulttuurihistoriallinen arvo

Kuusela ja Tyynelä on luokiteltu kulttuurihistorialliselta arvoltaan merkittäviksi historiallisin (H) ja rakennushistoriallisin (R) perustein. Kohteisiin liittyy asutus-, elinkeino-, sivistys-, hallinto- ja kirkkohistoriaa sekä sotahistoriaan ja liikenteen kehitykseen liittyviä merkkejä. Lisäksi luetteloperusteissa kohteet katsotaan arkkitehtuurin, rakennustapojen ja – tekniikan kehityksen sekä taidehistorian ja kansantieteen kannalta merkittäviksi. (Salmela & Eskelinen 1993, 18).

Pohjois-Pohjanmaan rakennusperinteen inventointien toimenpidesuosituksissa Kuuselan ja Tyynelän arvo on kuvattu merkinnällä C. Merkintä tarkoittaa, että

kohteen käytön tai säilymisen kannalta tarpeelliset muutokset ovat mahdollisia. Kuitenkin, vanhan rakennuskannan ja kulttuurimaiseman säilymiseen kaavoituksessa ja täydennysrakentamisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota. (Salmela & Eskelinen 1993,19).

Kuuselasta ja Tyynelästä on laadittu Historiallisten puutarhojen valtakunnallinen kartoitus - inventointilomakkeet liitteet 1 ja 2.

4 MAISEMAN, KULTTUURIYMPÄRISTÖN JA PUUTARHAKULTTUURIN KEHITYKSESTÄ

Maisema on prosessi, johon ihminen elinaikanaan vaikuttaa toiminnallaan. Hän muuttaa tai hävittää mennyttä ja tuottaa tai käynnistää uutta. Kulttuurimaisemaksi kutsutaan ihmisen muuttamaa luonnonmaisemaa. Lisäksi erilaiset luonnonvoimat muokkaavat ihmisen ohella maisemaa, jotka nekin saattavat olla osin ihmisen itse aiheuttamia (Lounatvuori & Putkonen 2001, 8., 15 - 16).

Kulttuurimaisema, samoin kuin kulttuuriympäristö on aina alueellinen ja ajallinen kokonaisuus. (Lounatvuori & Putkonen 2001, 8.)

Maunu Häyrynen mainitsee artikkelissaan *Suomalainen puutarha* teoksessa *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide* – (Häyrynen, Eskola, Frondelius & Leskinen 2001, 10), että kulttuuriympäristön alkulähteinä voidaan pitää esteettisin perustein muokattuja puutarhoja, jotka tuottivat ravintoa ja lääkkeitä.

Niin ikään suomalaisen kulttuuriympäristön muodostumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi mainitaan pohjoinen sijaintimme, kasvuolosuhteiden karuus ja yleinen voimavarojen niukkuus. (Häyrynen ym. 2001, 10 – 11.)

Suomen esihistorialliselta kaudelta noin 10 000 vuotta sitten, ei ole olemassa kirjallisia lähteitä. Ihmistoiminnoista, niiden sijainnista ja määrästä kertovat muinaisjäännökset sekä näistä löytyneet materiaaliset jäämistöt. Esihistoriallista kautta edustavat kivi-, pronssi- ja rautakausi. Kivikauden loppuvaiheessa luonnonmaisema alkoi muuttua pienin erin kulttuurimaisemaksi. Pronssi- ja rautakauden kulttuurimaisema oli puoliavointa, pieniä viljelytilkkuja asutuksen yhteydessä sekä näitä ympäröiviä metsälaitumia. Rautakaudella kulttuurimaisema muuttui ja muistutti puoliavointa maatalousmaisemaa vaihdellen avoimen ja sulkeutuneen maiseman välillä. Metsä erotti asutuskeskittymät toisistaan. (Lounatvuori & Putkonen 2001, 16 - 18.)

Jääkauden vaiheiden jälkeen metsämme ovat muodostuneet puu- ja eläinlajien levitessä pääosin idästä, koska etelässä ja lännessä oli iso muinainen meri- ja järvialue. Pohjanmaan rannikolla maankohoamisen myötä entinen merenpohja vaihtui metsäksi. Puuttomat rantaniityt metsittyivät pajujen ja leppien muodostamiksi rantaluhdiksi tai lehtimetsiksi, sittemmin maalajin mukaan lehtomaiseksi kangasmaaksi tai karuksi metsämaaksi. (Häggman 2005,16 – 17.)

Veikseljääkauden päättyessä Kuusamon maisemaan jäivät suurimmat merkit, kuten moreenimuodostumat ja kasautumat sekä uurteet. Selvimmät merkit ovat kaakosta luoteeseen sekä idästä länteen suuntautuvat harjut ja drumliinikentät. Kuusamon maisemasta voidaan erottaa etelä- ja keskiosissa runsaat vesistöt ja suot sekä matalat vaarat. Pohjoisosassa on korkeita ja jylhiä tuntureita, joiden välisissä kapeissa uomissa virtaa jokia koskineen. Näistä suurin on Oulankajoki, joka laskee Venäjälle Paanajärveen, josta edelleen Vienanmereen. (Oinas 2006, 15 – 16.)

Kuusamossa esihistorialliselle ajalle ihmisen asumiseen viittaavia löydöksiä ovat arkeologisissa kaivauksissa löydetyt kivikaudelle sijoittuneet palaneet luut, pyyntikuopat ja tulisijojen jäännökset. Pronssikauteen viittaavia löydöksiä ovat muun muassa varhaismetallikauden aikaiset keramiikat ja pronssilevyt lijärven rannalta. Rautakaudelle ajoitettuja löydöksiä ovat niin ikään hopea-aarre, rahalöytö, kirveet, keihäänkärki ja uhripaikat. (Oinas 2006, 21.)

4.1 Keskiaika

Keskiajan aikakauden tunnuspiirteeksi luonnehditaan kirjallisten lähteiden tuottaminen. Kirjallisesta tuotannosta esimerkkeinä ovat veroluettelot, käräjäpöytäkirjat, kirkonkirjat, perintöasiakirjat, ja myöhempinä aikoina kartat sekä kirjeet. (Maaranen 2001, 16.)

Keskiajalla 1300 – luvun lopulla Turun linnan alueella asusti saksalaisia sekä Hansakauppiaita noin 2/3 ja Viipurin linnan alueella noin puolet väestöstä (Kari

2004, 183).

Näiltä ajoilta tiedetään maallisia puutarhoja Turun ja Viipurin linnoista ja myös lähinnä luostarien yhteydessä esiintyi kirkollisia puutarhoja. Keskiaikaiset kartanoympäristöt eivät myöskään poikenneet saman ajan talonpoikaistalojen ympäristöistä. Euroopan renessanssipuutarhojen vaikutus ulottui jo Pohjoismaihin. (Häyrynen ym. 2001, 12.)

Suomea koskevissa asiakirjoissa mainitaan kaalimaita olleen Turun ja Viipurin asukkailla talojensa yhteydessä kaupunkialueilla tai kaupunkien reuna-alueilla. On muistettava, että siihen aikaan kaalitarha nimeä käytettiin tavallisesta kasvi-
tarhasta ja puutarha tarkoitti hedelmätarhaa. Näin toteaa Eeva Ruoff teoksessaan *Vanhoja suomalaisia puutarhoja* (Ruoff 2001, 17 - 18) ja arvelee, että toivatko Hansakauppiat puutarhakulttuurin Suomeen ennen dominikaanien tuloa?

Keskiajalla Kuusamon alueella tiedetään asuneen metsäsaamelaisia, jotka harjoittivat metsästystä ja kalastusta. Samaan aikaan myös suomalaiset ja venäläiset harjoittivat metsästystä ja kalastusta vuokraa sekä veroa maksaen metsäsaamelaisille. Sittemmin saamelaiset maksoivat veroa suomalaisille sekä venäläisille. Myös kaupankäynti oli vilkasta tänä aikana. (Oinas 2006, 21 - 22.)

4.2 Uusi aika

1500 – luvulla uuden ajan alussa merkittävämät erot syntyivät kruunun läänittäessä aatelisille suuria verovapaita maaomaisuuksia. Näin muodostui ylhäisaa-
teliston sukutiloja, jotka useimmiten sijoituivat emämaa Ruotsiin linnamaisine
päärakennuksineen ja laajoine puutarhoineen. Suomessa tiedetään näistä nel-
jä, joista pohjoisin oli Kajaanin linna. (Häyrynen ym. 2001, 12.)

Vielä tällä ajalla Kuusamon alueella, joka kuului Kemin Lappiin, on ollut kaksi lappalaista yhdyskuntaa eli kyläyhteisöä, Maaselän ja Kitkajärven siitat, kirjoittaa Seppo Ervasti artikkelissa *Lappalaisten yhteiskunta* teoksessa *Kuusamon historia Kuusamon historia I* (Ervasti 1978, 27).

Kuusamoon saapui ensimmäinen tunnettu uudisasukas vuoden 1673 uudisasutusasetuksen myötä. Selkeä luonnonmaisemaa muuttava tekijä oli kaskeaminen. Todisteena tapahtumista ovat uudisasukkaiden kaskeamisen aiheuttamista huolista käytyt useat käräjät lappalaisten kesken (Ervasti 1978, 79 – 89).

Suomen kuuluessa Ruotsin alaisuuteen, Suomessa vierailut hallitsija Kustaa Vaasa perusti niin sanottuja kuninkaankartanoita. Näiden tehtävänä oli toimia mallitiloina ympäristön asukkaille. Varhaisin talonpoikaisväestön puutarhanviljelyä koskeva tieto on 1500 – luvun puolivälistä Espoosta, jolloin kartanon humalatarha paleltui vuonna 1549. Muilta osin Sisä-Suomen puutarhatietoja ei juuri ole, poikkeuksena Olavinlinnan tienoo. (Ruoff 2001, 21 - 23.)

Irma Lounatvuori kirjoittaa kartanon säätyläisväen vaikutuksista välillisten tekijöiden kautta talonpoikiin artikkelissa *Kartanot – kulttuurimaiseman säätyläiset* teoksessa *Rakennusperintömme kulttuuriympäristömme lukukirja* (Lounatvuori & Putkonen 2001, 35);

Kartanot ovat omistajiensa vaurauden ja suorien ulkomaisten kontaktiensa ansiosta olleet aina merkittäviä edelläkävijöitä ja vaikuttajia, olipa kyse rakentamisesta tai sisustamisesta, peltojen vuoroviljelystä tai kesannoinnista, salaojituksesta tai juuston valmistuksesta, keittiöpuutarhoista tai puistotaiteesta, sisustustyyleistä tai tapakulttuurista.

1600 – luvun Suomessa puutarhanhoito yleistyi aina Pohjanmaalle Oulun porvareiden keskuuteen asti, myös pappiloiden puutarhoista on hajanaisia tietoja. Tältä ajalta on säilynyt Pohjanmaalta Siikajoen pappilasta löydetty käsin kirjoitettu kirja, joka kuvaa monipuolisesti yrttien ja vihannesten viljelyä. Myös puutarhaviljelyn laajentuessa puutarhakasvien siemenien hankinta oli Suomessa jo hiukan helpompaa kuin aikaisemmin. (Ruoff 2001, 29 - 30.)

Kuusamon asukkaiden pysyvä kosketus papistoon syntyi, kun Kuusamoon eli Kemin Lappiin valmistui kappelikirkko vuonna 1690. Samassa yhteydessä kehoitettiin rakentamaan asuinhuoneet kirkkoherra Henrik Cajaniukselle (Ervasti 1981, 27).

On myös muistettava, että jopa kokonaisia pitäjiä käsittäneitä läänityksiä ja rakentamattomia tiloja peruutettiin kruunun omaisuudeksi 1600-luvun lopulla. Leikatut aateliston etuoikeudet annettiin virkataloiksi ruotujakolaitoksen upseeriston hoitoon (Lounatvuori 2001, 34). On selvää, että muutoksella oli heikentävää vaikutusta silloiseen puutarhakulttuuriin.

Kuusamon kehitys jatkuu siten, että vuonna 1682 säädettiin Ruotusopimus maan sotavoimien rungoksi levottomille raja-alueille, kuten Kuusamon alueelle, silloisessa Ruotsin valtakunnassa. (Savola 1992, 20.)

Eriyisesti tällä vuosisadalla Suomen kartanoiden puutarhojen menestymiseen vaikuttivat epäsuotuisat säät ja paikalliset vaativat olosuhteet. Kartanot tyytyivät pääasiassa viljelemään ryyti- ja kaalimaita sekä humalistoja. Siellä täällä esiintyi harvakseltaan hedelmäpuita ja marjapensaita. (Häyrynen ym. 2001, 12.)

Suomen väestönkasvua heikensivät suuret kuolinvuodet (1696 – 1697), jonka jälkeen alkoi nuijasota. Nuijasota oli Pohjanmaan talonpoikien kapina käskynhaltija Klaus Flemingin jatkaessa sotilaiden ylläpitoa, vaikka Täyssinän rauha oli solmittu jo vuonna 1595. Näin ollen talonpoikien velvollisuus ylläpitää sotilaiden majoitusta ja ruokkimista olisi pitänyt päättyä. Heti kohta alkoi pohjan sota, jolloin Kaarle XII vei loput miehet Suomesta. Seurauksena oli, että venäläiset miehittivät koko Suomen vuonna 1714 ja Isovihan aikaa kesti vuoteen 1721 (Suomen historia 14.3.2010).

Kuusamon väestön huonoa tilaa kuvaa vuoden 1699 nälkävuoden seuraamuksista kirjoitettu;

Vuoden 1699 käräjillä kruununvoudin sijainen Kristian Jakobsson tiedusteli, minkä vuoksi kruunu ei tšekäläisiltä lappalaisilta eikä suomalaisilta ollut saanut saataviaan lainkaan viimeksi kuluneina vuosina. Nimismiehet, lautaniemet ja käräjärahvas selittivät yhteen äänessä, että alue oli kärsinyt pahasti katovuosista, että suuri osa väestöstä oli kuollut nälkään, osa taasen oli mennyt toisille seuduille elantoa etsimään. Paikalle jääneet olivat taasen niin rutiköyhiä, ettei heillä ollut vielääkään, millä maksaa, vaan he olivat joutuneet pitämään itsensä hengissä varsin luonnottomalla ravinnolla, >>kuten hevosen ja koiran lihalla, pettuleivällä ja sellaisellakin mitä ei sovi

kynällä kirjoittaa>>. (Ervasti 1978, 102.)

1700-luvun alun tapahtumat ja epäsuotuisat ilmasto-olosuhteet epäilemättä hidastivat ja jopa hävittivät suurelta osin jo saavutettua puutarhakulttuuria (Häyrynen 2001, 13). Suomessa tilanne oli yleisesti ottaen erittäin huono, ja jopa tavalisten kansalaisten puutarhaviljely kangersi (Ruoff 2001, 49).

Ruotsissa ja myös Suomessa alkoi esiintyä 1700 – luvun aikana muotopuutarhoja. Oli ranskalainen ja englantilainen tyyli, jotka esiintyivät osin rinnakkaisina. Puutarhojen yleistymiseen vaikutti myös ylhäisaateliston lisäksi alemmat aatelliset, upseeristo, papisto ja muut lukeneistot tyyli- ja rakennuksineen ja pihaympäristöineen. Oman lisänsä 1700 – luvun toisella puoliskolla muodostivat mittavat muotopuutarhasommitelmat ruukinkartanoiden ruukinpuutarhoissa. (Häyrynen ym. 2001, 14 – 15.)

Maineikkain englantilainen maisemapuutarha lienee Monrepos'n kartanon puisto Viipurissa. Puiston synnyn alkuvaiheet ulottuvat 1750 – luvulle. Varsinainen uudisrakennus- ja järjestelytyöt alkoivat omistuksen siirryttyä vuonna 1788 Ludwig Heinrich von Nicolayille. (Häyrynen ym. 2001, 220.)

Eräs mainitsemisen arvoinen seikka oli maisemaamme ja kulttuuriympäristöömme sittemmin vaikuttanut siperianlehtikuusimetsikön perustaminen vuonna 1738 Raivolaan, tai venäläisittäin Lintulaan, saksalaisen metsänhoitajan F. G. Fockelin toimesta. Kaupungin edustalla toimiva laivanveistämö Kronstadt tarvitsi rakennuspuuta, jonka saanti oli päätetty Pietari Suuren aikana turvata Pietariin. (Rantala, Anttila 2004, 16 – 17).

1700 – luvun puolivälin jälkeen Kuusamon lappalaiset olivat jo sulautuneet uudisasukkaisiin ja heidän pääelinkeinojaan olivat poronhoito, kalastus ja metsästyminen. Heillä tosin oli jonkin verran peltoa ja niittyjä. (Kortessalmi 1975, 28.)

Poronhoito osoittautui asutukselle parhaimmaksi elinkeinon vaihtoehdoksi, koska maanviljelyksestä saatavat sadot pienenevät (Oinas 2006, 24).

Kuusamon vanhan asutuksen kerrotaan sijoittuneen järvien harjumaisiin nie-

miin, kannaksille, rantavaaroille ja yleensä veden äärellä oleville korkeahkoille maille, joka on yleinen asutusmuoto itäsuomalais-kainuulaisessa kulttuuriympäristössä. Lisäksi asutusmaisemaa leimasi asutuksen harvuus. (Kortessalmi 1975, 34.)

Toinen maiseman ja maanomistusolojen tekijä oli vuoden 1757 yleinen isojakoasetus. Isojakoa alettiin toimittaa niissä kylissä, joissa tilukset olivat rajoin määrätty tilanautinnon tai tuomioistuimen päätöksellä. Edellytyksenä oli, että isojaossa jaetaan taloille vain se metsämaa, mikä niille ennestään kuului. Vastavasti maat, joilla ei ollut kruunun maata vasten rajoja, säädettiin isojakoasetuksella Pohjanmaalle vuonna 1775. Isojakoasetus määräsi taloille annettavaksi 600 – 1200 tynnyrinalaa manttaalia kohden. Sitten määräys ulotettiin vuonna 1777 kuninkaan kirjeellä koskemaan koko maata sekä tiluksia, jotka olivat rajoilla määrättyjä (Savola 1992, 29).

Jo 1760 – luvulla Kuusamon maisemalle oli luonteenomainen piirre metsien tarveltyneisyys, joka oli seurausta selkotalonpojan 100 vuotta harjoittamasta huhtaviljelystä. Oman osansa seurauksiin oli tehnyt huolimaton tulen käsittely, josta metsäpalot usein saivat alkunsa. (Kortessalmi 1975, 41.)

Kuusamossa vuoden 1700 – luvun lopussa voidaan sanoa olleen kaksi keskustaa. Ensimmäinen muodostui Samoistenperälle kirkosta, pappilasta ja käräjätalosta ja toinen Kantoniemelle, jossa oli nimismies ja rajaratsastaja sekä tullikammari (Ervasti 1981, 48). Ruotsin lakien mukaan maa, jonka uudisasukkaat ottivat viljelykseen, oli kruunulle kuuluvaa. Rajoituksena oli, että tilaa ei voinut myydä, eikä aivan vapaasti jättää perinnöksi. Kuusamossa perinnöksi ostot alkoivat vuodesta 1772 lähtien. (Ervasti 1978, 180 – 181.)

Muulla Suomessa Venäjän vallan aikana 1800 – luvulla kartanopuistoihin tehtiin uudistussuunnitelmia maisematyylin mukaan. Myös koulutettu keski- ja yläluokka alkoi hankkia ja perustaa kartanoita perinteisten kartanokulttuurialueiden ulkopuolelle maan sisäosiin. Näin muodostui uudenaikaisia suurtiloja. Lisäksi 1800 – luvun lopulla huvilapuutarhojen rinnalle alkoi rakentua esikaupunkien pihapuutarhat. Samaan aikaan kaavoitettiin asemakaavoihin runsaasti erilaisia

viheralueita, eritoten pieniin kaupunkeihin, kuten Oulun Hupisaaren puistoalue. Myös kunnallinen itsehallinta ja verotusoikeus 1800 – luvun lopulla vauhdittivat kaupunkien julkisten viheralueiden perustamista. Hautausmaat siistiytyivät suunnitelluiksi puutarhamaisemiksi ja kansakoululaitos piti puutarhoja ja puutarhaviljelyä olennaisena kasvatuksen osatekijänä. Myös kansakunnan julkisivua rakennettiin uusien liikennelaitosten puutarhoilla. Tällöin Suomessa puistokulttuurin päämääränä oli palvella porvariston edustustarpeita, jonka seurausta olivat mm. porvarishuviloiden ja huvilapuutarhojen nousu. Toisaalla kansanpuistojen tehtävänä oli tyydyttää työväen vapaa-ajan viettoä valvotusti. (Häyrynen ym. 2001, 23 – 24.)

Useat Suomalaiset puutarhat olivat 1800 – luvun alkupuolella vanhatyyliisiä. Suunnittelun myötä oli havaittavissa pehmeämpää muotokieltä, kuten ympyrän- ja puolikaariaiheiden käyttöä eräänlaista empiretyyliä. Vuosisadan loppupuolella vapaasti kasvavat puu- ja pensasryhmät alkoivat yleistyä vanhan suoraviivaisen puutarhan ympärille. Perinteinen piha muutettiin monissa kartano-, pappila- ja puustellirakennuksissa vehreäksi puistomaiseksi alueeksi. Piha-alueiden vanhat vinttikaivot saivat tilalleen koristeellisia kaivorakennelmia. (Ruoff 2001, 127 – 128.)

Romantiikan aikaan säätyläistön piiriin levisi eräänlainen koristeellinen ylellisyys suremiseen ja itkemiseen. He perustivat muistelupaikkoja läheisille, jotka olivat nukkuneet ajasta iäisyyteen. Paikat valittiin puistojen äärialueilta, metsäsaarekkeista tai saaresta. (Ruoff 2001, 131 – 133.)

Puolivälissä 1800 – lukua vauraus johti lisääntyneeseen vapaa-aikaan ja ihmisillä jäi hetkiä ulkona oleskeluun, puutarhoissa istumiseen sekä kukista ja puista nauttimiseen. Puutarhassa järjestettävät juhlat yleistyivät, kahvittelu ja lounashetkiä myöten. Niin ikään puutarhat soveltuivat myös harrastekulttuurin esittämiseen ja pienten askareiden harjoittamiseen sekä tarvittaessa syrjään vetäytymiseen. (Ruoff 2001, 157 – 159.)

Tällä aikakaudella, 1800 – luvun maatalouden kehityksen myötä metsälaiduntaminen lisääntyi. Kaskialueita käytettiin laiduntamiseen kymmeniä vuosia kas-

keamisen loputtua. Pohjanmaalla laidunnettiin suhteellisen vähän, mutta laidunnus vaikutti joka tapauksessa pitkään metsämaisemaan. Laiduntamisen seurauksena metsien ja kylän ympäristöön muodostui polkujen verkostoja, joita käytettiin kaikkeen metsässä liikkumiseen. (Häggman 2005, 19.)

Maisemat Kuusamossa olivat edelleen 1800 – luvulla samantapaiset kuin aikaisemmalla vuosisadalla ja huhtamaat olivat yleisiä vesistöjen varsilla. Nuorimmat maat olivat kasvillisuudestaan vielä paljaita ja osaa verhosi harva koivikko. Vanhimmat huhtamaat olivat saaneet peitoksensa täyden metsän. Viljelyalan lisäämiseksi tehdyt järvenlaskut aiheuttivat maisemaan suurimmat pysyvät muutokset. Vuosisadan loppupuolella ilmestyi pitäjän maisemiin kolometsiä, jotka olivat tervanpolton raaka-aineeksi kuorittuja eli kolottuja männikköjä. (Kortesalmi 1975, 44 - 46.)

Kuusamossa metsien käyttö lisääntyi ja metsäviranomaiset katsoivat, ruotusopimuksesta, sopivaksi 1850 – luvulla tukkien myynnin valtion lukuun. Seurauksena oli, että Kuusamon kunta haastoi valtion oikeuteen ja vaati ruotusopimukseen perustuen korvauksia. Ruotujakosopimus kumottiin keisarillisella julistuksella vuonna 1879, jonka seurauksena toimitettiin väliaikaiset lohkot vuosina 1885 – 88. (Savola 1992, 29 - 31.)

Metsäalalla kehitys alkoi myös näihin aikoihin, perustettiin metsäopisto ja valtion metsiä hoitava hallintoyksikkö. Seuraavana perustettiin ensimmäinen metsänhoitoa edistävä yhdistys ja Suomen Suurruhtinaskunnalle säädettiin metsälaki vuonna 1886, jonka tavoitteena oli rajoittaa yksityisen maanomistajan oikeutta vapaasti käyttää metsää. (Häggman 2005, 22.)

Suomea 1860 – luvulla koetelleet nälkävuodet kuvernööri Georg Alfthan käänsi eduksensa ja järjesti Oulun kaupunkiin saapuville kerjäläisille työtä kunnostuttamalla Kaupunginojan ja ruoppauttamalla kalastussataman Kaupunginojan suuhun. Samassa yhteydessä istutettiin puu- ja pensasistutuksia Pokkitörmälle ja Kaupunginojan suulle (Niskala 2008, 11).

Mannermainen puistotyyli syrjäytti 1800 – luvun lopulla englantilaiset luonnon-

puistot. Mannermaiset puistot olivat käytäväverkostoiltaan selkeitä ja loivasti mutkittelevia. Lisäksi tyypillistä oli, että käytävät jakautuivat suoriin pääteihin ja kaarteleviin puistokäytäviin. Korkealta avautuvat laajat näkymät olivat eduksi suunnittelussa. Tyypillisiä istutuksia olivat kesäkukat tai toisin sanoen ryhmäkasvit ja kasvihuoneissa säilytettävät eksoottiset ruukkukasvit, kuten lehti- ja mehikasvit, palmut ja agavet (Piispala 2004, 24).

Ruustinna Nora Pöyhösen toimesta perustettiin Haapavedelle kasvitarha- ja keittokoulu vuonna 1893. Koulu toimi aluksi pappilan puutarhan yhteydessä monipuolisine havaintoalueineen. Opetusohjelmaan kuului hyötykasvien viljelyä, puutarhakarttojen ja yksinkertaisten suunnitelmien laatimista. Ruustinnan päämääränä oli viedä tietoja ja taitoja kansan keskuuteen naisten kautta. (Häyrynen ym. 2001, 153 - 155.)

Suomalaiset puutarhat olivat koko kansan käytössä 1800 – luvun loppupuolella. Rahvas oli alkanut siirtämään talojensa läheisyyteen koivuja ja kuusia tai istuttamaan jalopuita. (Ruoff 2001, 231.)

1900 -luvun alkupuolella Suomeen saapui reformisten elämäntapaliikkeiden ja kaupunkisuunnittelun virtauksia eli syntyi uusia viheralueityyppejä, kuten urheiluja virkistysalueita sekä siirtolapuutarhoja. Kaupunkipuistot tulivat osaksi viheraluejärjestelmää. Tämän kautta edistettiin ulkoilmaelämää aiemmin sidotun puistokulttuurin sijasta. (Häyrynen ym. 2001, 28.)

Suomessa säädettiin ensimmäinen luonnonsuojelulaki, joka tuli voimaan vuonna 1923. Luonnonsuojelulaate oli saanut alkunsa ulkomaiden esikuvasta ja huolestuneiden metsäammattilaisten aloitteesta. (Häggman 2005, 20.)

Samaan aikaan puutarhasuunnittelussa arkkitehtonista puistotyyliä toivat Suomeen ensimmäiset suomalaiset puutarha-arkkitehdit noin 1920 -luvulla. Oppi oli haettu Saksasta ja tyyli syntynyt Englannissa ja Saksassa ennen I maailmansotaa. Tältä ajalta on maankuulu Kultarannan puutarha ja puisto Naantalissa. (Piispala 2004, 28.)

5 KYLÄMAISEMA, PIHAPIIRI RAKENTEINEEN JA KASVILLISUUKSINEEN

5.1 Kylä ja pihapiiri

Anna Kirveennummi ja Riitta Räsänen kuvailevat kylää asutuksen kokoavana tekijänä artikkelissa *Näkökulmia suomalaiseen kylään ja maaseutuun* teoksessa *Suomalainen kylä kuvattuna ja muistettuna* (2000, 8);

Vanhan agraarin Suomen kylillä on tarkoitettu maaseudulla sijainneita asutusryhmiä, joiden asukkaiden elämisen tapa on ollut sidoksissa luontoon ja luonnonresurssien hyödyntämiseen. Maaseudun kylä on hahmotettu lähekkäin sijaitsevien maatalojen ryhmäksi, joka erottuu rakennettuna ympäristönä ja ihmisen työn jälkinä maisemassa.

Itä- ja Sisä-Suomessa, jossa pitkään harjoitettiin kaskitaloutta, esiintyy hajapihoja ja Länsi-Suomessa umpipihoja. Umpipihoissa sarkajako johti asutuksen keskittymiseen tiiviisiin ryhmäkyliin. Pihapiirien umpinaisuus tulee kaukaa keskiajalta ja suorakaiteen muotoinen symmetrisyys oli renessanssin vaikutusta (Lång - Kivilinna 2000, 8).

Pohjois-Pohjanmaalla kylämallit ovat harvoin puhtaasti vain yhtä tyyppiä. Usein ne sisältävät eri periaatteilla sijoittuneita taloryhmiä, mutta kylän päämuoto voidaan selvästi havaita. Päämallit ovat maakunnan mukaan länsiosissa jokilaaksojen kumpareilla ja selänteillä, itäosissa vaara- ja järvimaisemissa hajanaisempina ja kolmantena Pohjois-Pohjanmaalla sukukylätyyppinen tiivis ryhmäkylä (Kovalainen & Louekari 1994, 10 – 12).

Tyypillistä Kuusamon asutusmaisemalle ja vanhoille pihaille oli aukeus. Kuusamon kartanot muodostuivat erilaisista siirretyistä vanhoista ja uudisrakennuksista, perinteistä paikallista ja yleisempää kuusamolaisista kaavaa noudattaen. Esi-merkkinä tästä on Kuusamon Purnuvaara.

Talon pihan muoto oli neliö. Melkein jokaisessa talossa navettapuol-

li oli asuinrakennusta, asuin- tai pirttijaksoa, vastapäätä ja kolmannella sivulla oli puojitalli eli rakennus jossa oli aitta ja talli. Neljäs sivu oli avoin tai siinä oli aittoja. Pihan kehä oli tavallisimmin nurkista avoin ja aittoja, perunakuoppia ja varastolatoja sekä riisiä oli kauempana varsinaisesta asuinpihasta. Tämän asuinrakennuksesta johtuva jäsentely noudatti samansuuntaisesti itä - länsisuuntaan ojentuvan vaaran lakea ja järven rantaviivaa tai oli poikittain sitä vastaan. (Kirveennummi & Räsänen 2000, 171 - 172.)

Talojen ja pihamaiden lähiympäristöt oli hakattu puista paljaiksi. 1800 – luvun lopulla ja 1900 – luvun alussa istutettiin asuinrakennuksen taakse lehtipuita, kuten kotipihlajia, tuomea ja haapaa. (Kirveennummi & Räsänen 2000, 9 – 10.)

5.2 Aidat ja kujat

Riuku- ja lauta-aidat, aidatut kujat tai niiden puuttuminen ovat kuvastaneet alueellisia ja historiallisia eroja. Aitojen tehtävänä oli ohjata lehmiä ja muun karjan kulkua ja oleskelua. Lisäksi estettiin karjaa pääsemästä asuntopihaan, kasvitarhaan ja pelloille. Etelässä aitojen tarpeellisuus oli suurempi kuin pohjoisessa. Päätelmien tekeminen vanhojen asiakirjalähteiden perusteella on osin ongelmallista. Asiaa kuvaa seuraava esimerkki pappiloiden piha-aidoista.

Pohjois-Pohjanmaan pappiloiden piha-aidoista ei ole ainoatakaan mainintaa 1600 – luvun lopulta, porteista kylläkin. Tämä voidaan tulkita siten, että rakennukset ovat sijainneet vieressä. Muista maamme pappiloista käytettävissä olevien tietojen nojalla näyttää kuitenkin mahdolliselta, että rakennusten väliin jääneet väliköt olisivatkin olleet enemmän tai vähemmän avoimia ja niiden aitaaminen olisi suoritettu vasta myöhemmin, sillä useiden pappiloiden mies- ja karjapihojen rakennusten välit tiedetään suljetun lankkuaidoin 1600 – luvun lopulla tai seuraavan vuosisadan alussa. (Valonen & Korhonen 2006, 25 – 28.)

Aidat eivät kaikissa pappiloissa olleet 1600 – luvulla oleellisesti pihakokonaisuuksiin kuuluvia. (Valonen & Korhonen 2006, 28.)

Lehmikujat olivat Kuusamossa yleisesti rakennettu pystyaidoin. Lehmikujat lähtivät pihapiiristä karjatilojen yhteydestä metsälaitumille, kertoi Maija Kumpula. Hän kuvaa Kuusamon Kantokylässä olleen useita satoja metrejä pitkiä pystyaitoja ja kunnostuksesta tuli huolehtia jokaisen talonpitäjän naapurin rajalle asti

(Kumpula 7.10.2006, haastattelu).

5.3 Puutarhaviljely

Yli sadan vuoden aika Venäjän keisarikunnan alaisena suurruhtinaskuntana on jättänyt puistojemme ja puutarhojemme vanhaan kasvilajistoon suuria eroja muihin Pohjoismaihin nähden. Vanhoissa puistoissamme on edelleen puuvartisten kasvien joukossa yhä sellaisia lajeja ja lajikkeita, joita ei muualta Euroopasta tapaa. (Häyrynen ym. 2001, 60).

Taulukossa 1 on lueteltuna yleisimpiä Pohjanmaalle Venäjän kaudella viljelyyn tulleita puita ja pensaita. (Häyrynen ym. 2001, 64.)

TAULUKKO 1. Pohjanmaalla menestyviä puita ja pensaita

tieteellinen nimi	suomalainen nimi	menestymisvyöhyke
<i>Abies sibirica</i>	siperianpihta	II - VI
<i>Acer negundo</i>	saarnivaahtera	I - IV
<i>Crataegus sanguinea</i>	siperianorapihlaja	I - VII
<i>Crataegus submollis</i>	iso-orapihlaja	I - V
<i>Larix decidua</i>	euroopanlehtikuusi	I - VI
<i>Malus baccata</i>	marjaomenapuu	I - VI (VII)
<i>Malus prunifolia</i>	siperianomenapuu	I - VI
<i>Philadelphus coronarius</i>	pihajasmike	I - III (IV)
<i>Populus balsamihera</i> 'Elongata'		
	palsamipoppeli	I - VII
<i>Populus balsamihera</i> 'Hortensis'		
	kartanopoppeli	I - IV (V)
<i>Populus laurifolia</i>	laakeripoppeli	I - VI
<i>Populus</i> 'Woobstii'	riippapoppeli	I - VI
<i>Dasiphora fruticosa</i> (<i>Potentilla fruticosa</i>)		
	pensashanhikki	
<i>Rosa glabrifolia</i>	venäjänruusu	I - V
<i>Rosa x malyi</i> 'Kempeleen kaunotar'		
	kempeleenruusu	I - VI (VII)
<i>Rosa</i> 'Minette'	mustialanruusu	I - V
<i>Rosa</i> 'Papula'	papulanruusu	I - VI

<i>Rosa pimpinellifolia</i> 'Plena'	juhannusruusu	I - VII (VII)
<i>Rosa</i> 'Poppius'	suviruusu	I - VI
<i>Rosa rugosa</i> kurtturuusu		I - VII (VIII)
<i>Rosa</i> 'Splendens' (<i>Rosa Gallica</i> -hybr. 'Splendens')	valamonruusu	I - V (VI)
<i>Salix x rubens</i>	isoriippasalava	I - V
<i>Salix alba</i> var. <i>service</i> 'Sibirica'	hopeasalava	I - IV (V)
<i>Sambucus racemosa</i>	terttuselja	I - VI
<i>Sorbaria sorbifolia</i>	viitapihlaja-angervo	I - VIII
<i>Spiraea alba</i>	valkopajuangervo	I - VI
<i>Spiraea x billiardii</i>	rusopajuangervo	I - VII
<i>Spiraea chamaedryfolia</i>	idänvirpiangervo	I - VII
<i>Spiraea media</i>	taiganvirpiangervo	I - VII

1800 -luvun kuluessa ruohovartisten kasvien kasvattaminen lisääntyi, joista muutamia taulukossa 2 lueteltuna. Perennoja hankittiin Pietarista ja kukkasipu-leita Hollannista sekä yksivuotisten kukkien siemeniä Keski- ja Länsi-Euroopan siemenkaupoista. (Häyrynen ym. 2001, 65.)

TAULUKKO 2. Ruohovartisia koristekasveja

tieteellinen nimi	suomalainen nimi	huomioitavaa
<i>Aconitum x cammarum</i> ?	kirjoukonhattu	myrkyllinen
<i>Ammobium alatum</i>	iäisyydenkukka	
<i>Calystegia sepium</i> sp. <i>spectabilis</i>	punakoiso	myrkyllinen
<i>Campanula pyramidalis</i>	ritarinkello	
<i>Dahlia hortensia</i>	tarhadaalia	
<i>Godetia</i>	silkkikukat	
<i>Helichrysum bracteatum</i>	jättiolkikukka	
<i>Nemophila maculata</i>	täpläsieviksi	
<i>Nemophila meziesii</i>	sinisieviksi	
<i>Nigella damascena</i>	tarhaneito	
<i>Petunia</i>	petunia	
<i>Phlox drummondii</i>	kesäleimu	

<i>Schizanthus pinnatus</i>	perhoskukka
<i>Zinnia elegans</i>	tsinnia

5.3.1 Istutuksia ja hyötykasveja 1800 – luvulla pappien, nimismiehien ja metsänhoitajien aikaan

Kuusamon maalaispitäjässä ei ole herraskartanoita, minkä vuoksi pappilan puistot ja istutukset ovat pitäjän vanhimpia. Näin ollen vanhan pappilan rakennuksen päässä olevat koivut (*Betula*) ja kotipihlajat (*Sorbus aucuparia*) ovat kirkkoherra Johan Gustaf Krankin noin vuonna 1850 istuttamat. Nuorempia istutuksia noin vuodelta 1853 ovat nimismies Konrad Plantingin kirkonkylän Marttilan paikalla olevat koivut, kotipihlajat ja tuomet (*Prunus*). Vuodelle 1870 sijoittuu apulaispappi Johan Gabriel Wilanderin istuttamat haavat (*Populus*) ja koivut talonsa ympärille. Myös silloinen Kaiteran talon emäntä istutti koivut ja kotipihlajat ”yksistään puiden tuottaman ihanuuden tähden”. Kuuselan puiston perusti lukkari Juho Luoma noin vuoden 1870 aikoihin. Lähes yhtä vanhaksi arveltiin Tyynelän puutarhaa, jonka kirkkoherra J. G. Krankin veljentytär Sofia Krank oli perustanut. Ensimmäisen metsänhoitajan W. Pehrmandin siperianlehtikuusi (*Larix sibirica*) istutukset ajoittuvat noin 1880 – luvun alkupuolelle. Lisäksi Antti Parvela oli havainnut kulkiessaan sembramännyn (*Pinus cembra*) taimia, alle kymmenen vuotiaan pihtakuusen ja 4 - vuotiaan hopeakuusen taimia kirkonkylän alueella. Marjapensaita, vaaraimia tiedettiin kasvatetun kirkkoherra Krankin kasvitarihassa. Viinimarjapensaat olivat säätyläisten viljelemiä. (Parvela 1923, 1 – 2.,11.)

Apulaispappi Johan Gabriel Wilanderin poika nimismies E. Wilander istutti puutarhaan uusia lajeja, kuten rusokuusama (*Lonicera tatarica*). Metsäntarkastaja A. Korhonen toi Kuusamoon vuosisadan lopulla siperianhernepensasta (*Caragana arborescens*). Karjalan-, metsä- tai kurturuusua (*Rosa cinnamomea*) on viljelty lähes vuodesta 1850 ja juhannusruusua (*Rosa pimpinellifolia*) toi Kuusamoon Sofia Krank. (Parvela 1923, 2 - 3.)

Puutarhan viljelys oli keskittynyt pitäjän keskukseen, kuten muuallakin Suomessa. Kapteeni K. F. Melartin vanha puutarha Lämsänkylässä oli jo ränsistynyt

hoitamattomana. (Parvela 1923, 3.)

Ruohovartisien koristekasvien eli perennojen kasvatusta alkoi suuremmissa määrin saman aikaan kirkkoherra Krankin, nimismies Plantingin ja Sofia Krankin myötä, joilta muut säätyläiset ja edistyneemmät talokkaat saivat näitä. Monivuotisia lajeja harrastettiin hyvin vähän ja vain yhdessä säätyläistarhassa näitä esiintyi laajemmalla määrällä. Yleisimmät olivat *Bellis*, *Papav. nudicaulea* ja *Tanacetum*. Humalan viljelystä oli tiedossa Sofia Krankin Tyynelään istuttamat versot. Lisäksi tieto Käsmän tilalta noin 1855 - luvulta, missä kasvatettiin hyötykasvia humalan saantia varten. (Parvela 1923, 4.,10.)

5.3.2 Viljelykasvito vakiintuu 1900 -luvulla

Peruna tuotiin Kuusamoon uusien asukkaiden mukana noin vuosina 1800 – 10 Muhokselta. Jo ennen tätä viljelyssä oli naurista. Venäläisten munkkien tuomana ryyssäpulin kasvatusta alkoi arviolta 1840 – luvulla (Ahti & Hämet - Ahti 1971, 12).

Keittiökasvitarhojen viljely oli säätyläiskodeissa niin vanhaa, ettei sitä ole varmuudella pystytty ajoittamaan. Nimismies Plantingilla oli ollut jo lasipeitteinen kasvilava, jossa arveltiin kurkkuja kasvatetun. Käsmän tilalla kerrotaan myös kasvatetun hernettä noin 1850 – luvulla. 1910 – luvulla erikoisempien hyötykasvien kasvatusta oli Poussun kylän kansakoulunopettaja Becklundin menestys. Tälle ajalle tyypillisiä kasvatettavia olivat jo monet yleisemmät hyötykasvit, kuten raparperi (tuotu Haapavedeltä), porkkana, punajuuri, sipuli, tilli, salaatti, persilja, herne ja retiisi. Harvemmin kasvatettiin pinaattia, lanttua, sikuria, piparuu-tia, pää- ja kukkakaalia. (Parvela 1923, 9 - 10.)

1900 – luvulla perennojen kasvatusta alkoi saavuttaa mäkitupalaiset, käsityöläiset, torpparit ja pienimmät talonpoikaistalot. Antti Parvela oli tavannut vuonna 1922 Kuusamossa n. 60 ulkokoristekasvia, puut ja pensaat mukaan lukien. (Parvela 1923, 5.)

5.3.3 Ruukkukasveja

Huonekasvien kasvattaminen ja suosio näyttää olleen huomattavasti suurempi kuin pihakasvien. Tyynelän Sofia Krank hankki kasveja muualta ja kasvatti sisäkasveja hyvin paljon asuessaan Tyynelässä sekä antoi näitä pitäjäläisille. (Parvela 1923, 5 - 8.)

Huonekasvien kasvatusta Parvela kuvaa seuraavasti:

Edistyneimmissä syrjäkylienkin taloissa on huonekasveja kasvatettu jo useampia vuosikymmeniä (40 v. Posiolla, 30 v. Paanajärvellä), mutta pieniin mäkitupalaiskoteihin ne ovat levinneet vasta aivan viime vuosikymmeninä, huomattavammin vasta kuluneen vuosikymmenen jälkipuoliskolla, etenkin niissä kylissä, joissa on kansakoulu. (Parvela 1923, 6.)

Säätyläiskotien koristekasvit ovat vanhaa perua noin 1860 – luvulta. Antti Parvela havaitsi, että säätyläiskotien tavallisimpia ruukkukasveja olivat *Rosa ssp.* ruusut, joita oli yhdessä perheessä jopa 25 – 30 yksilöä. Havaintomatallaan Antti Parvela tapasi kaikkiaan noin 70 eri ruukkukasvilajia. (Parvela 1923, 5 - 8.)

5.4 Muinaisjäännös

Museovirasto määrittelee muinaisjäännöksen maassa tai vedessä säilyneeksi muistoksi menneistä sukupolvista. Muinaisjäännös kertoo elämisestä, asumisesta, liikkumisesta, elinkeinojen ja uskontojen harjoittamisesta sekä kuolleiden hautaamisesta. Muinaisjäännökset jaetaan esihistoriallisen, historiallisen ajan ja vedenalaisiin muinaisjäännöksiin. (Muinaisjäännös 15.4.2010.)

Esihistorialliselta ajalta Suomessa on löytynyt ennen jääkautta syntynyt Kristinankaupungin Susiluola. Jääkauden jälkeisiä muinaisjäännöksiä esihistorialliselta ajalta tunnetaan noin 16 000. (Muinaisjäännös 15.4.2010.)

Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä on hyvin laaja. Näitä ovat autioituneet keskiaikaiset kyläpaikat, kaupunkien arkeologiset kerrostumat, tervahaudat ja muut maaseudun elinkeinohistorialliset jäännökset sekä käytöstä poistuneet masuunit, tiet, hautausmaat ja ensimmäisen maailmansodan linnoitukset. (Muinaisjäännös 15.4.2010.)

Vedenalaisten muinaisjäännöksiin jäänteitä ihmisen menneestä toiminnasta tunnetaan esihistorialliselta sekä historialliselta ajalta. Suomessa tunnetaan noin 1500 vedenalaista löytöä. Näitä ovat vedenalaiset muinaisjäännökset tai muinaisjäännösalueet, yli sata vuotta sitten uponneet hylyt ja hylyn osat ja muut vanhat ihmisen tekemät vedessä olevat rakenteet. (Muinaisjäännös 15.4.2010.)

Museovirasto ja museolaitos osallistuvat maankäytön suunnitteluun (kaavoitus) kulttuuriympäristön asiantuntijana. Tietoa tarvitaan, koska kaavoissa annetaan suojelua koskevia tavoitteita, ohjeita ja määräyksiä. Kaavoituksessa tulee noudattaa maankäyttö- ja rakennuslakia (132/1999), jolloin ohjataan myös kulttuuriympäristön säilymistä ja muutosta. (Lainsäädäntö 15.4.2010.)

Asemakaava-alueella historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokasta rakennusta ei saa purkaa ilman lupaa. Asemakaavan määräysten lisäksi voidaan ohjata korjaus- ja uudisrakentamista rakennustapaohjeilla sekä rakennusjärjestyksellä. (Lainsäädäntö 15.4.2010.) Asemakaavatasolla annettavia määräyksiä ovat muinaisjäännöksiin liittyvät suojeltavat alueet ja rakennukset (Soini 2009, 13).

Rakennussuojelulain (60/85) tavoitteena on suojella kulttuurikehitykseen tai historiaan liittyviä rakennuksia, rakenteita, rakennusryhmiä sekä rakennettuja alueita. Rakennuksen suojelemiseksi tehdään esitys alueelliselle ympäristökeskukselle eli nykyiselle Elinkeino-, Liikenne- ja Ympäristökeskukselle. Evankelis-luterilaisen kirkkokunnan rakennuksia säätelee Kirkkolaki (1054/93). Kiinteät muinaisjäännökset rauhoittaa ja niiden säilyttämistä uhkaavat toimenpiteet kielittää Muinaismuistolaki (295/63). Muinaisjäännöksiin liittyvää lainsäädäntöä ovat YVA (468/94, 267/99) ja vesilaki (264/61). (Lainsäädäntö 15.4.2010.)

Museoviraston internetsivuilla on seuraava teksti;

Muinaismuistolain (295/63) mukaan kiinteät muinaismuisto- ja muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Rauhoitus on automaattinen eikä vaadi erityisiä toimenpiteitä. Myös tuntemattomat kiinteät muinaisjäännökset ovat

rauhoitettuja. Rauhoitus tarkoittaa kieltoa kajota muinaisjäännökseen ilman lain nojalla annettua lupaa Kiinteät muinaisjäännökset on lueteltu laissa, mutta laki ei anna niille yksiselitteisiä ikärajoja. Kiinteään muinaisjäännökseen kuuluu lisäksi suoja-alue, joka laajuus on vähintään kaksi metriä jäännöksen ulkoreunoista. (Muinaisjäännös 15.4.2010.)

Kiinteiden muinaisjäännösten huomioiminen metsäsuunnittelussa ja metsien käsittelyssä on tärkeä osa metsäluonnon ja metsien monimuotoisuutta (Mattila 1994, 24).

KUVIO 3 Tyynelän vesirajassa on saksalaisten oleskelun ajalta jäänteitä rakennelmasta, joka jatkuu saunan takana kaivantona Ruunapuroa kohden.

6 KUUSELAN JA TYYNELÄN VAIHEITA

6.1 Kuusela eli Kuuselankartano

Kuuselaan rakennettiin ensin pikkupuoli noin 1800 – luvun alkupuolella. Myöhemmin rakennettiin nykyinen päärakennus ja sen asukkaana oli Johan Stenberg 1860 – luvulla. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 214.)

Varaesimies ja lukkari Johan Henrik Luoma entinen Mursu asusti Kuuselaa perheineensä aina kuolemaansa asti vuoteen 1888. Vaimo Greta ja lapset myivät tilan vuonna 1894 oululaiselle Leon Candelinille. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 214.)

Tila vaihtoi useaan otteeseen omistajaa ja vuonna 1914 se päättyi Aktiebolaget Uleå osakeyhtiölle. Tänä aikana Kuuselaa asusti viimeinen Venäjän vallan aikainen Kuusamon nimismies Henrik Imanuel Gutzen perheineen vuoteen 1901 asti. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 214.) Opinnäytetyön ensimmäinen kuva kansilehdellä sijoittuu tämän jälkeiselle ajalle eli vuoteen 1905.

Inspektoori Aleksanteri Niskasaari sai asuttaakseen ja viljelläkseen Kuuselan tilan vuonna 1908 – 1945. Tänä aikana tilan omisti Kajaanin Puutavara Oy eli Kajaani Oy. Kuuselan pikkupuolen asukkaina oli palvelusväkeä aina II maailmansotaan asti. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 219.)

Kuuselan pikkupuoli toimi myös isäntäväen lasten hoitopaikkana, jonne lastenhoitajat saapuivat tarvittaessa lapsia kaitsemaan, kertoi Maija Takkinen (Takkinen 6.10.2006, haastattelu).

II maailmansodan aikana Kuusela ja Tyynelä toimivat saksalaispäälystön tukikohtina. Sodan loputtua Kuusela on toiminut sodasta palaavien majapaikkana, kunnes valtion toimesta perustettiin tilapäinen siirtoväensairaala Kuuselan pää-

rakennukseen vuonna 1945. Sairaanhoidtaja Mirja Suomalainen asui potilaiden kanssa päärakennuksessa. Pikkupuolen tiloissa toimi vuonna 1945 apteekki sekä asui apteekin henkilökuntaa, kuten proviisori Muisto Toivonen ja farmaseutti Vieno Ahonen. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 229, 234.)

Vuonna 1946 pikkupuoli kunnostettiin kirkkoherranvirastoksi ja pastori Ossi Ylimaula ja Antti Poukkula asuivat rakennuksessa. Kuuselan sairaalan siirtyessä toisaalle, pastori Ossi Ylimaula asui perheineen rakennuksessa aina vuoteen 1948 asti. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 239.)

Kajaani Oy:n omistusaikana tiedetään pikkupuolta käytetyn myös virkistyskäyttöön. Päärakennuksen käytön vaiheista on niukasti tietoa ja se on ollut asumattomana vuoteen 1996 asti. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 214.)

Vuosien 1951 - 1961 isojaon aikaan Kuuselan tiluksiin kuului Tyynelä, Kantola ja Katajaketo. Pihapiirissä oli kaksi asuinrakennusta, iso navetta ” ristinavetta” ja talli sekä viisi latoa. Yleinen tie tuli Tyynelästä ja toinen tie rannasta, jotka vuoden 1904 kartassa kohtasivat päärakennuksen ja pikkupuolen päässä. Silloinen tie johti pihan läpi ja jatkui navetan eteläpäädyistä ja tallin pohjoispuolelta kohti Nurminiemeä. Isojaon aikana tien jatkuminen oli ohjattu kulkemaan Tyynelän puolelta pikkupuolen takaa Nurminiemeen ja Lauttalammelle. (Isojakokartta. 1961.)

Eeva Heikkilä ja perheen lapset omistavat nykyisin Kuuselan tilan ja nimeksi on muutettu Kuuselankartano vuonna 1988. Eeva ja edesmenneen Kalevi Heikkilän toimesta asuinrakennuksiin on tehty peruskorjaus. Päärakennuksen entisöinti valmistui vuonna 1996 ja pikkupuolen sekä rantasaunan perusparannus saatiin päätökseen vuonna 2006. Kuuselan päärakennuksen kunnostuksen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Seppo Koutaniemi Ky ja pikkupuolen on suunnitellut Insinööritoimisto Ronkainen Oy. (Heikkilä 7.10.2006, haastattelu).

KUVIO 4 Kuuselan tilan isojakokartta vuodet 1951 – 61.

6.2 Tyynelä

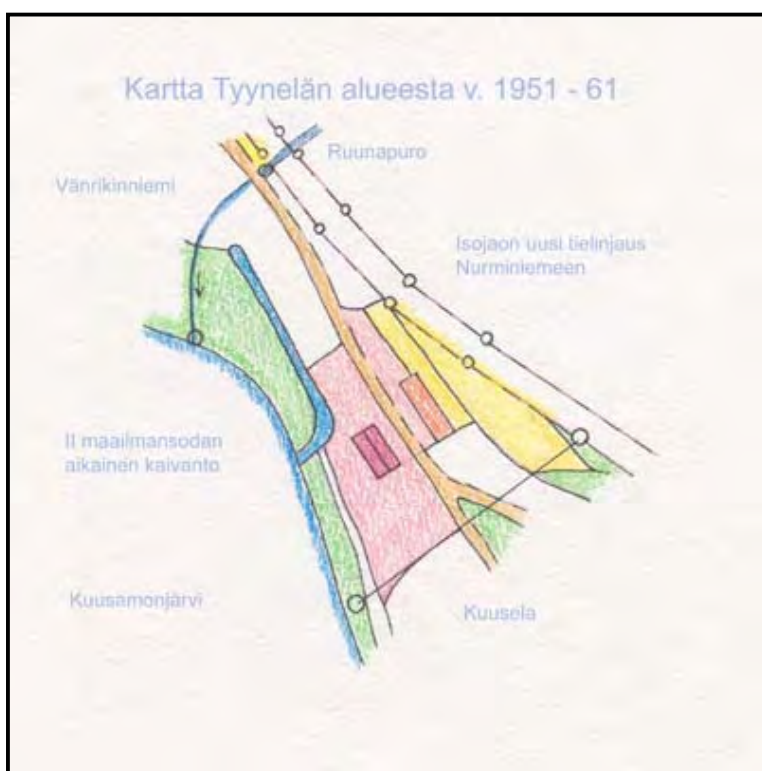
Tyynelään oli rakennettu pieni mökki noin 1820 – luvulla kirkkoherran tyttärelle Gustaavalle. Tyynelän ensimmäiseksi varsinaiseksi asukkaaksi mainitaan Johan Gustaf Krankin veljen tytär Sofia Krank eli Tyynelän manselli. Sofia Krank piti ryytimaata hoitaen, kitkien ja kastellen aina vuoteen 1870 asti, jolloin hänen setänsä nukkui ajasta iäisyyteen. Sofia Krank muutti tämän jälkeen etelään viettämään eläkepäiviään. (Rinne & Mäntyniemi 2000, 189.)

Vakiintunut asuminen jatkui Taneli Pitkäsen ostaessa Tyynelän tilan. Tämän jälkeen Tyynelän tilan omisti Ab Uleå Oy, myöhemmin Kajaani Oy. Uusi omistaja rakensi jatkoa asuinrakennukseen vuoteen 1920 mennessä. Valtion määräämät metsänhoitajat asuivat Tyynelässä perheineen vuorollansa aina vuoteen 1944 asti. (Rinne & Mäntyniemi 2000,189.)

II maailmasodan tapahtumat aiheuttivat Tyynelän asuttamisen saksalaisten toimesta. Tyynelä ja Kuusela toimivat silloin saksalaispäälylystön tukikohtana. (Ingalsuo 7.10.2006, haastattelu).

Sodan jälkeen tilan päärakennuksessa asui Arvo Nyman, joka hoiti siirtoväen sairaalaa viereisessä Kuuselassa. Tyynelässä valmistettiin sairaalan potilaille ruokaa, myös sairaalan ja apteekin henkilökunta kävi ruokailemassa Tyynelässä päivittäin. Vuodesta 1947 lähtien Tyynelä oli Kuusamon Puu Oy vuokralaisten käytössä. (Ingalsuo 7.10.2006, haastattelu).

Tilalla oli isojaon aikaan asuinrakennus ja navetta. Yleinen tie kulki edelleen pihan poikki, samoin saksalaisten aikana kaivettu kanava. Kanavan kaivaustyöt oletetaan saksalaisten sotavankien suorittamiksi. Isojaon aikana Nurminiemeen tehtiin uusi tielinjaus, joka sittemmin toteutettiin ja pihapiiri rauhoittui. (Isojakokartta. 1961.)

KUVIO 5 Tyynelä, Kuuselan tilan isojakokartta vuodet 1951 – 61.

Pekka Leppäsaajo osti Tyynelän vuonna 1965, joka oli silloin vielä Kuuselan tilaan kuuluvaa tilusta. Hän kunnosti asuinrakennuksen perheensä käyttöön sekä rakensi Kuusamonjärven rannalle uuden saunan, joka sijaitsee edelleen tilalla kanavakaivannon ja Kirkkolahden puoleisen rantaviivan välillä. Hänen omistusaikanaan vanha navettarakennus sai väistyä paikalta. Tilan ja pihapiirin puut saivat olla koskemattomina Pekka Leppäsaajon aikana. (Ingalsuo 7.10.2006, haastattelu).

Nykyisin tilan omistaa Ulla Ingalsuo ja Sauli Laaksonen perheineen. Heidän toimestaan asuinrakennukseen on tehty rakennuksien perusparannus ja rakennus on liitetty kunnallistekniikkaan. (Ingalsuo 7.10.2006, haastattelu).

7 KOHTEEN ANALYYSI

7.1 Taajamakuva

Kuusamon maisema- ja taajamakuva muodostuu tiiviistä taajamakeskuksesta. Kuuselankartano ja Tyynelä sijoittuvat kulttuurihistoriallisesti merkittävälle ja näkyvälle paikalle Kuusamon kaupungin taajamakuvassa.

Luonnonympäristö on Kuusamonjärvestä nousevaa etelään viettävää rinnettä. Kaavaselostuksen mukaan ranta-alueiden pensaikot muodostavat alueella huomioitavan maisemapiirteen.

Näkyvänä maisemaelementtinä Kuuselankartanon rantareitin varrella on vanha siperianlehtikuusikujanne. Samaa puolajia edustava rivi sijoittuu ladon ja vanhan Nurminiemen tien varrelle. Ruunapuron ja alueen kasvuolosuhteiden suotuisuudesta johtuen siperianlehtikuuset ovat tuottaneet siemeniä, jotka näin ollen ovat levittäytyneet ja itäneet ympäröivään metsikköön. Näiden puiden vaikutuksesta syksyinen maisema värityy ruskean kellertäväksi, joka voidaan kokea maisemaa rikastavana elementtinä. Siperianlehtikuusikujanteen lisäksi vallitsevina tekijöinä ovat pienet peltoalat haapametsiköineen ja järvimaisemasaarekkeineen.

7.2 Suunnittelukohteet

7.2.1 Kuuselankartano

Pihapiiri on ollut aikoinaan avopiha, mutta muodostunut välillä umpipihaksi. Nykyisin Kuuselankartanon pihapiirissä on kaksi perusparannettua asuinrakennusta, päärakennus ja pikkupuoli, jotka ovat kaavamerkinnöin sr suojeltuja rakennuksia. Aikaisempi ristinavetta on pienennetty nykyiseen kokoon ja kunnostettu huolto- ja varastotilaksi. Navetan nykyisistä erikoisuuksista mainittakoon pää-

tyyn rakennettu taimien esikasvatuhuone. Pihapiirissä on ollut tallirakennus ja huvimaja ns. ruusutarhan yläosassa, jotka on purettu ennen nykyisiä omistajia. Lisäksi nykyisen Nurminiemen tien varrella on vuoden 1904 kartassa esiintynyt latorakennelma sekä Kuusamojärven Kirkkolahden rannalla uudempi saunamökki. Pikkupuolen läheisyydessä on maakellari.

Suunnittelualueelle sijoittuu vanha Nurminiemen tienpohja, joka alkaa Tyynelän tilan rajalta ja päättyi nykyiseen Nurminiemen tiehen latorakennelman jälkeen. Muutoin käytäväverkosto on alkuperäisessä käyttömuodossaan. Poikkeuksena on uusi liittymä Nurminiemen tieltä, joka rakennettiin vuoden 1961 Isojaon jälkeen.

Tilan pohjoispuoleisella sekametsäsaarekkeella on vanhan ja uuden Nurminientien väliin sijoittuvat II maailmansodan jälkeisiin tapahtumiin liittyvät mahdolliset korsupohjat. Kohteita ei ole inventoitu. Muinaismuistolain mukaan ne voidaan katsoa kuuluvaksi historiallisen ajan muinaisjäännöksiin.

Kuuselankartanon pihapiirin nurmialue istutuksineen liittyy kauttaaltaan alueen peltoviljelmiin, joita ylläpidetään pellot vuokranneen maatalousyrittäjän toimesta. Alueen puusto on pääasiallisesti sekametsää. Kuuselankartanon puolella lähellä Tyynelää on viljelystä poistunut pieni peltoala, joka kasvaa pienialaisesti haapaa. Puustoa on harvennettu sekametsäalueella, huomioiden luonnon monimuotoisuus, jättäen lahopuita ja sopivia kolopuita linnustolle pesimäpuiksi. Reuna-alueet, kuten rantavyöhyke on rehevää lehtipensasta ja – puustoa, jota on viime aikoina vähäisissä määrin raivattu tavoitteena vesistönäkymän avaaminen.

Pihapiirin kasvillisuusalueet koostuvat rakennusten ympärillä olevasta kasvillisuudesta ja päärakennuksen takana ns. ruusutarhasta sekä hyötytarhan viinimarjapensaista. Lisäksi paikan erityispiirteinä ovat siperianlehtikuuset.

Pihapiirin istutettua kasvillisuutta ovat hieskoivut, tuomet, kotipihlajat ja terijoen-salava (*Salix fragilis* 'Bullata'). Pensasistutuksia ovat juhannusruusut, tunnistamaton metsäruusulaji, punaviinimarjat (*Ribes spicatum*), mustaviinimarjat (*Ri-*

bes nigrum), tuoksuvatukka (*Rubus odoratus*), kesäängervot (*Spiraea 'Summersnow'*), viitapihlaja-angervot ja unkarinsyreenit (*Syringa josikaea*). Perenoista mainittakoon keltakurjenmiekkä (*Iris pseudacorus*), ruskolilja (*Lilium bulbiferum*) ja kattomehitähti (*Serpervivum tectorum*).

Varusteista pihan keskellä ovat lipputanko ja pihavalaisimet uuden liittymän yhteydessä. Rannassa on uusi nykyaikainen laituri. Kesän 2007 aikana pihapiiriin on rakennettu perheen koirille oma tarha, joka sijaitsee navetan päädyssä.

KUVIO 6 Päärakennuksen päädyistä näkymä ns. ruusutarhalle ja rantavyöhykkeelle.

7.2.2 Tyynelä

Tyynelä sijoittuu Kuuselankartanon viereiselle tilalle. Pihapiirissä on perusrannettu asuinrakennus kaavamerkinnöiltään sr eli suojeltu rakennus. Huolto- ja varastotilana on pienempi rakennus Kuuselankartanon ja Tyynelän tilarajaa vasten. Kuusamojärven Kirkkolahden rannalle sijoittuu Tyynelän saunamökki. Pihapiirissä on ollut edellisten omistajien aikana navettarakennus, joka on purettu. Tyynelän nykyiset omistajat ovat vuonna 2008 löytäneet vanhan navetan

kiviperustukset upotettuna Kuuselankartanon ja Tyynelän rajalla sijainneesta ojasta.

Suunnittelualueelle sijoittuu osin käytössä oleva vanha tie Nurminiemen tiestä alkaen Ruunapuron kohdalta ja jatkuu Tyynelän tilan pihan läpi kohti Kuusela. Uusi lyhyt liittymä Nurminiemen tielle on rakennettu vuoden 1961 Isojaon jälkeen.

Alueelle sijoittuvat niin ikään II maailmansodan aikana rakennetut kaivannot betoniperustuksineen. Näitä on saunamökin vieressä sekä Nurminiemen tien ja Ruunapuron välisessä maastossa. Rakennelmia ei ole inventoitu ja niiden tarkoitusta ei ole selvitetty. Muinaismuistolain mukaan rakennelmat voidaan katsoa kuuluvaksi historiallisen ajan muinaisjäänöksiin.

Tyynelän pihapiirin nurmialue istutuksineen liittyy ympäröivään lehti- ja sekametsäalueeseen. Havupuista metsäkuuset (*Picea abies*) sijoittuvat Kuuselan ja Tyynelän rajamaille, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Muuan kuusiyksilö esiintyy lehtimetsäalueen korkeimmilla paikoilla.

Pihapiirissä istutettuja havupuunistutuksia ovat siperianpihta ja siperiansembra (*Pinus cembra* subsp. *sibirica*). Lehtipuunistutuksia ovat hieskoivut, tuomet ja kotipihlajat. Pensasistutuksia ovat vuorimänty (*Pinus mugo*), siperianhernepensas (*Caragana arborescens*), juhannusruusut, tunnistamaton metsäruusulaji, puna- ja mustaviinimarjapensaat. Perennoista mainittakoon suomentatar (*Aconogonon x fennicum*), soikkuvuorenkilpi (*Bergenia crassifolio*), keltakurjenmiekkä, ruskolilja ja sikuri (*Cichorium intybus* var. *sativus*).

Varusteita pihalla ei varsinaisesti ole. Poikkeuksena voidaan pitää etupihan havukasvillisuusryhmän ympärille rakennettua kiveystä. Päärakennuksen päädysässä sijaitsee vanha puukeinu ja rantasaunan läheisyydessä puulaituri. Aluetta rajaa vanha aitarakennelma Nurminiemen tien varressa. Tilalla on koiratarha.

KUVIO 7 Tyynelän pihapiiri kuvattuna Nurminiementieltä vuonna 2007.

8 YLEISSUUNNITELMA JA METSÄNHOITO

8.1 Lähtökohdat ja tavoitteet

Suunnitelman lähtökohtana oli laatia yleissuunnitelma, joka huomioi kohteiden historian ja nykyisen sekä tulevan käyttötarkoituksen. Suunnitelma koostuu pihaluista, ns. ruusutarhasta, muinaismuistolain piiriin kuuluvista kohteista ja ulkoilureitistä metsäalueineen. Tavoitteena oli luoda toimiva, viihtyisä ja monipuolinen ympäristö käyttäjillensä.

Kuuselankartanon ns. ruusupuutarha pyrittiin säilyttämään ja ennallistamaan kohde nykyaikaisin kasvi- ja viherrakentamisen materiaalein sekä hyödyntämään olemassa olevia kivijalan perustusmateriaaleja. Kuuselankartanon yleissuunnitelma on esitetty liitteessä 3.

Ongelmalliseksi Tyynelän ranta-alueella on muodostunut II maailmansodan aikainen rakennelma, jonka säilyttämisestä ei ole annettu selvää ohjeistusta. Tästä johtuen selkeää tavoitetta ranta-alueen käyttötarkoitukselle ei ole asetettu. Tyynelän yleissuunnitelma on esitetty liitteessä 3.

8.2. Kasvien valinta

Kasvivalinnat perustuvat vuoden 1923 Antti Parvelan tietoihin Kuusamossa havaituista kasvilajeista. Täydennystä valikoimaan on etsitty kirjallisuudesta vanhoista, Suomessa 1900 – luvun vaihteessa käytetyistä kasveista, kuten Pentti Alangon ja Pirkko Kahilan perinnekasvikirjasta (1994). Kasvilajien menestymisessä on huomioitu alueen kasvillisuusvyöhyke. Lisäksi kasvivalintoja laadittaessa on huomioitu lajien helppohoitoisuus. Helppohoitoisuutta edistetään käyttämällä monivuotisten rikkakasvien juurista ja siemenrikkakasvien siemenistä vapaata maa-ainesta.

8.2.1 Piha-alueiden kasvillisuus

Kuuselankartano

Kasvillisuudella pyritään parantamaan alueen pienilmastoa. Kuuselankartanon piha-alueelta poistetaan sinne kuulumaton kasvillisuus, kuten terijoensalava ja yksittäisiä hieskoivuja ja siperianlehtikuusia. Piha-aluetta täydennetään pensaspuu- ja perennaistutuksilla. Kasvillisuusryhmät massoitellaan siten, että yksittäisiä istutuksia täydennetään ja uusia ryhmiä perustetaan suunnitelman mukaisesti.

Lipputangon ympäriltä poistetaan viitapihlaja-angervo ja tilalle perustetaan nurmikko. Lipputanko säilyttää arvoisensa paikan ja sen käyttö ja huolto helpottuvat.

Tyynelä

Pienilmasto Tyynelän pihapiirissä on rannan puoleisella alueella voimakkaiden raivaustoimenpiteiden vuoksi huomattavasti heikentynyt. Suojaava kasvillisuus on ollut lehtipuustoa, joka harventamattomana ja tiheäkasvuisena on kasvattanut lehtipinta-alansa puiden latvusosiin. Harvennuksen jälkeen puuston suojaava vaikutus on hävinnyt.

Suunnitelman kasvivalinnoilla pyritään säilyttämään kulttuurihistoriallinen arvo ja lisäämään oleskelualueen viihtyisyyttä. Erityisesti noin 1800 – luvun lopulla puutarhassa viljeltyä sikuria silmällä pitäen pensasryhmät on esitetty istutettavaksi riittävälle etäisyydelle, jotta sikuri pystyttäisiin säilyttämään. Etupihalla kasvillisuudella rajataan kulkuväyliä ja täydennetään olemassa olevia istutuksia.

8.2.2 Ruusutarhan kasvillisuus

Ruusutarhan kasvillisuus ehdotetaan toteutettavaksi *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide* – (2001, 154) teoksen artikkelin Haapaveden kasvitarha- ja keittokoulu ja ruustinnan puutarhat, yhteydessä julkaistun pientilallisen kasvitarhan karttaa mukailleen. Kartalla kasvillisuutena on esitetty hedelmäpuita, marja-

pensaista, kukkaryhmiä, nurmikkoja, syreenejä, hopeapensasta, valkeaa pensaskanukkaa, punalehtistä ruusua, koivuja, keittiökasveja tai perunoita. (Häyrynen ym. 2001, 154.) Valikoimaa toteutettaessa tulee huomioida suunnittelualueen kasvillisuusvyöhyke VII.

8.3 Rakenteet, materiaalit ja katteet

Pihan kulkuväylät ja oleskelualueet muodostavat nykyisin suurimman kokonaisuuden molemmissa suunnittelukohteissa. Pihaväylien materiaaleina on nykyisin hiekka, sora ja sepeli. Väylien ylläpidossa tavoitteena on ollut kestävä ja läpäisevä tiestö.

Kuuselankartanon piha-alueella kulkuväylien toimivuus on koettu heikoksi, etenkin keväällä ja runsassateisina aikoina. Suunnitelmassa on huomioitu kuivatuksen tarpeellisuus piha-alueella. Tyynelän tilalla vastaavia ongelmia ei ole ollut havaittavissa.

Piha-alueet, tiestö ja pysäköintialueet

Kuuselankartanon piha-alueen keskellä oleva lipputangon ympäriltä nurmetettavaksi esitetty alue rajataan nupukivellä. Nurmialuetta ei muuten lisätä piha-alueelle.

Tiestön kunnostus kohdistuu Kuuselankartanon ongelmakohtiin, kuten vanhan navetan pääty. Koko piha-alue esitetään kunnostettavaksi kuivatusjärjestelmiin, rakennekerroksineen ja pinnoitettavaksi kivituhkalla. Rajauksiin esitetään käytäväksi samaista nupukiveä. Kuivatus pihan ulkopuolisilla alueilla hoidetaan maaston muotoiluilla.

Tyynelässä tiestön kunto on ollut verrattain hyvä johtuen molemminpuolisista voimakkaista maaston kallistuksista. Tulevaisuudessa tiestön kuntoa on tarkkailtava ja arvioitava perusparannusvaihtoehdot uudestaan. Suunnitelmassa on esitetty uudeksi pinnoitteeksi kivituhkaa ja rajaukseksi noppakiveä. Kuivatus esitetään hoidettavaksi pintakallistuksin.

Varsinaisia pysäköintialueita suunnittelukohteissa ei ole ollut. Suunnitelmassa Kuuselankartanon tilapäisiksi pysäköintialueeksi esitetään sisääntuloväylän läheisyyttä ja pikkupuolen päätyä, samalla pinnoitteella ja rajauksella kuin muu piha-alue. Suunnitelmassa Tyynelän paikoitusalue esitetään pihan etualalle nykyisen huoltorakennuksen eteen vastaavin pinnoittein ja rajauksin kuin muulla piha-alueella.

KUVIO 8 Näkymä Kuuselankartanon pihaa hallitsevista kulkuväylistä. Vasemalla on päärakennus ja oikealla Pikkupuoli sekä taustalla rantaan johtava lehtikuusikuja.

8.4 Varusteet ja kalusteet

Varsinaisia varusteita ja kalusteita piha-alueilla on niukasti.

Valokuvasta vuodelta 1905 on hahmotettavissa aitarakennelman malli Kuuselankartanon ns. ruusutarhan ympäriltä.

8.4.1 Valaisimet

Suunnitelmassa ehdotetaan Kuuselankartanoon uutta valaisinmallia hyödyntäen olemassa olevat valaisinpylväät. Tyynelän piha-alueelle suunnitelmassa ehdotetaan pylväsvalaisimia. Lisäksi suunnitelmassa ehdotetaan valaistusta lisättäväksi molemmilla piha-alueilla pollarivalaisimin.

8.4.2 Aidat

Suunnitelmassa ehdotetaan rakennettavan Kuuselankartanon ns. ruusutarhan ympärille aita. Suunnitelmassa aita sijoittuu ruusutarhan kahdelle sivulle. Molemmille sivuille esitetään rakennettavan portit mukailen päärakennuksen julkisivujen koristeaiheita. Tyynelän piha-alueella aita ehdotetaan entisöitäväksi olemassa olevan mallin mukaisesti.

8.4.3 Penkit

Kohteen ulkoilureitin varrelle ehdotetaan lehtikuusesta valmistettavaa penkkimallia. Jatkossa samaa penkkimallia voidaan esittää käytettäväksi ranta-alueiden vilvoittelutilojen kalusteena. Penkkeihin tarvittava lehtikuusimateriaali saadaan suunnittelualueelta poistettavista lehtikuusista. Lehtikuusen käyttö materiaalina vaatii erityistä puulajin tuntemusta, joka tulee huomioida raaka-ainetta käsiteltäessä.

8.5 Metsäalueet

Taajama-alueilla ja julkisilla paikoilla puistojen yhteydessä olevat lähimetsät luokitellaan hoitoluokkien mukaan. Kaavoituksen yhteydessä alueet määritellään kaavamerkinnoin, josta luokitukselle saadaan peruslähtökohdat. Julkisilla puistoalueilla, jossa taajamametsiä sijaitsee, maastoinventointien yhteydessä määritellään tarkemmat hoitoluokat. Hoitoluokitus on sovellettavissa myös yksityisille alueille.

Kohteen maastoinventoinnin yhteydessä hoitoluokitus määräytyi maiseman,

kasvillisuuden, valtapuulajin ja puuston suoja-arvon mukaan. Alueen metsien hoitoluokaksi voidaan esittää C1 lähimetsä. Lähimetsän hoitoluokka on perusteltua suunnitelmassa esitettyä virkistyskäyttöä ajatellen ja huomioiden kohteen sijainti.

Lähimetsän C1 metsänhoidon tavoitteena on ylläpitää metsän elinvoimaisuus, viihtyvyys, turvallisuus, suoja-arvot ja maisema. Hakkuu- ja raivaustähteiden keruu on osa lähimetsän hoitoa. Lähimetsälle ei yleensä kohdisteta taloudellista tuottoa. (Nuotio 2007, 39.)

Ennen toimenpidettä, muinaismuistolain piiriin kuuluvilla kohteilla esitetään tehtäväksi tarkempi maastoinventointi ja hoitotoimenpiteet laaditaan museoviraston ohjeistuksen mukaisesti. Samassa yhteydessä jää arvioitavaksi alueen mahdollinen matkailullinen näkökulma.

Alueen metsänhoitotoimenpiteet esitetään sekapuustoiselle metsälle, haapavaltaiselle metsälle, koivu/ haapavaltaiselle metsälle ja muulle metsäalueelle.

Sekapuustoinen metsä

Sekapuustoinen metsäalue sijoittuu Kuuselankartanon ja Tyynelän huoltorakennusten sekä vanhan ja uuden Nurminiemen tien välille.

Alueella on vanhoja metsäkuusia, haapaa, hieskoivua ja joitain yksilöitä metsämäntyä. Lähellä Kuuselankartanoa on runsaammin siperianlehtikuusia. Kasvupaikkatyyppi on tuore kangas (mustikka tyyppi VMT).

Tällä kuviolla alueen luontaisena valtapuuna esiintyvät metsäkuuset tulisi säästää. Valo-olosuhteet ovat olleet suotuisia ja lähes kaikki kuuset ovat poikkeuksetta vihreitä tasaisesti koko kasvustoltaan. Metsäkuuset ovat havaittavissa Nurminiemen tieltä lähestyttäessä suunnittelukohtetta.

Muinaisjäännöksen reunalla puiden juuristo tuhoaa suojeltavaa kohdetta, joten toimenpiteet kohteen inventointiin olisi syytä tehdä nopeasti.

Hoidon tavoitteeksi voidaan esittää luonnontilaa muistuttavaa sekapuustoista metsikköä, jonka valtalajina ovat metsäkuusi. Reuna-alueita voidaan vahvistaa suosimalla luontaisesti alueella esiintyvää haapaa ja istuttamalla kotipihlajaa sekä rauduskoivua. Kuvion reunoilla tulee suosia kerroksellisuutta, joka vähentää Nurminiemen tieltä kantautuvaa melua ja pölyä.

Hoitotoimenpiteiksi esitetään muutaman vuoden välein miestyövoimana turvallisuutta haittaavien puiden poistoa ja siperianlehtikuusen lievää harvennusta ja pensaskerroksen ylläpitoa. Siperianlehtikuusia poistettaessa tulee huomioida niiden maisemallinen merkitys taajaman maisemassa.

Luonnon monimuotoisuuden kannalta maapuita ja sopivassa suhteessa lahonneita yksilöitä voidaan jättää, kuitenkin huomioiden virkistyskäyttö. Puut, joissa on havaittavissa kääpäesiintymiä ja kolopuita, tulee jättää koskemattomiksi.

Kulkua ohjaamaan esitetään rakennettavan kivituhka tai sorapintainen ulkoilureitti metsän läpi.

KUVIO 9 ja 10 Kuvassa koivun lahonneita runkoja ja kääpäesiintymiä.

Haapavaltainen metsä

Kuuselankartanon pienelle peltoalalle, Tyynelän välittömään läheisyyteen, on muodostunut haapametsikkö. Alueen puustoa on harvennettu viimeksi vuoden 2006 aikana. Kasvupaikkatyyppi on hylätyt pellot (JPto) suurruohovaltaiset hylätyt pellot.

Haapametsiköiden esiintyminen alueella luontaisesti on vähäistä, joten maisemakuvaa rikastavana elementtinä tulee haapametsikköä ylläpitää maisemallisista ja luonnon monimuotoisuuden lähtökohdista.

Hoitotoimenpiteiksi esitetään muutaman vuoden välein miestyövoimana harvennusta ja myöhemmin poimintahakkuuta sekä pensaskerroksen säännöllistä poistoa.

Kulkua ohjaamaan esitetään rakennettavan sorapintainen ulkoilureitti metsän läpi.

Koivu/ haapavaltainen metsä

Ruunapuron ja rannan lehtimetsän valtapuulajina on yläosassa haapa ja rannan läheisyydessä hieskoivu. Rannan läheisyydessä esiintyy myös harmaaleppää (*Alnus incana*). Lisäksi pensaskerroksessa on kiiltopajua (*Salix phylicifolia*) ja raitaa (*Salix caprea*). Alueen sisäosissa on joitakin metsäkuusia ja Tyynelän piha-alueen reunalla siperianlehtikuusia.

Kasvupaikkatyyppi vaihtelee tällä alueella runsaasti. Nurminiemen tien läheisyydessä on tuoretta kangasta, (VMT). Kuusamojärven rannassa on pajuvaltaista reunuspensastoa (PjRePe). Ruunapuron läheisyydessä kasvupaikkatyyppi muuttuu pienialaiseksi sara- ja ruoholuhdaksi (SRhLu). Reunuspensaston ja tuoreen kankaan väliin sijoittuu sulkeutunut ruderaattiyhdyskunta (suRd) eli ihmisen muokkaama alue.

Tyynelän puolella Kirkkolahden, Ruunapuron ja Nurminiemen tien väliin jäävällä kuviolla esiintyy laajasti muinaismuistolain piiriin kuuluvaa esiintymää. Tällä alueella metsänhoitotoimenpiteet tulee suorittaa museoviraston antamien suositusten mukaan. Muutoin alue esitetään säilytettäväksi luonnon monimuotoisuuden ja tärkeän elinympäristön vuoksi.

KUVIO 11 Vasemmalla on Ruunapuron suistoa ruoho- ja sarakasvillisuuksineen sekä näkymä rantapensastosta Tyynelän rantasaunan läheisyydessä. Taustalla näkyy myös yksittäisiä metsä- ja siperianlehtikuusia.

Muut metsät

Tyynelästä alkava rantavyöhyke ulottuu Kuuselankartanon eteläisiin osiin ja on pääosin muodostunut pajupensaista. Veden ulottumattomilla alueilla esiintyy yksittäisiä metsäkuusia, haapoja ja hieskoivua. Kasvupaikkatyyppi vaihtelee pajuvaltaisesta reunuspensastosta (PjRePe) tuoreeseen kankaaseen (VMT).

Rantavyöhykkeen hoitotoimenpiteissä tulee huomioida vuoden 1991 kaavoituksessa mainittu pensastojen maisemallinen tekijä. Näin ollen Tyynelän osalla esitetään jätettävän muutaman vuoden päästä uudistettavassa hoitotoimenpiteessä pensastoa kasvamaan luontaisesti sopiville kohdille.

KUVIO 12 Ehdotus luontaisen pensasryhmän paikaksi.

KUVIO 13 Ehdotus näkymän avaamisesta ja poistettavasta puustosta.

Muutoin rantavyöhykkeellä hoitotoimenpiteiksi esitetään muutaman vuoden välein miestyövoimana puuston harvennusta ja pensaskerroksen säännöllistä poistoa. Hoidon tavoitteena on säilyttää puiden ja pensaiden luonteenomainen kasvutapa, jolloin kerroksellinen vaikutelma säilyy. Lisäksi tavoitteena on avata näkymiä Kirkkolahdelle.

Maaston korkeimmilla kohdilla kulkua ohjaamaan esitetään rakennettavan sorapintainen ulkoilureitti ja kosteiden kohtien yli rakennettavaksi pitkospuut.

Peltokaista tilan itäisellä rajalla on kasvupaikkatyypiltään heinävaltainen hylätty pelto (JPto). Ojan ja rajan väliin on istutettu muutamia metsäkuusia, jotka ovat hyvässä kasvussa. Tavoitteena on ollut saada aikaan suojaava vaikutus tonttien väliselle alueelle. Metsäkuusien määrää esitetään lisättäväksi ja lajivalikoimaa monipuolistaen. Kaavassa alue on merkitty puistoalueeksi. Alueen voidaan lisätä istuttamalla kotipihlajaa ja rauduskoivua. Hoitotoimenpiteet tulee suunnata heinäkasvuston poistoon juuristoalueelta. Jatkossa metsäaluetta ehdotetaan käsiteltävän, kuten valmennusmetsiä rakentamiseen tarkoitetuilla kaavoitusalueilla. Hoitotoimenpiteiden kautta kasveille saadaan riittävästi valoa ja kosteusolosuhteet paranevat.

9 YHTEENVETO JA TULOKSET

Kuuselankartanon ja Tyynelän ympäristösuunnitelma yleissuunnitelmineen on laadittu huomioiden historia, luonnonolosuhteet ja eläimistö sekä asukkaiden nykyiset käyttötarpeet. Ympäristösuunnitelma sisältää Kuuselankartanon ja Tyynelän yhteisen raportin ja yleissuunnitelman.

Kulttuuriympäristön suunnittelussa tulisi yhä enemmän huomioida historiaa ja sen kautta saavutettua nykytilannetta. Historia auttaa hahmottamaan kulttuuriympäristön kehitystä.

Epäilemättä Kuusamon kulttuuriympäristön alku voidaan olettaa alkaneen jääkaudesta alkaen, jolloin ihminen oleskeli ja toimi tarpeidensa mukaan näillä seuduilla. Merkittävä maisemaa muuttava tekijä oli uudisasukkaiden asuttaminen seudulle 1700 -luvulla. Aluksi näkyvintä oli lappalaisten eli metsälappalaisten oma toiminta ja sulautuminen uuteen väestöön. Tämä vaihe on vaikuttanut kulttuurimaiseman muutokseen, kuten uskonnollisiin menoihin liittyvien uhripaikkojen rakentumiseen ja niiden tuhoamiseen uudisasukkaiden toimesta. Luonnonvarojen käyttö alkoi ja on tavoittanut nykypäivänä hyötykäyttöön kalliot, harjut, suot ja vesistöt.

Kuusamossa puutarhakasvillisuuden kehitystä olen voinut tarkastella Antti Parvelan, Teuvo Ahdin ja Leena Hämet-Ahdin laatimien tutkimusten pohjalta. Myös puutarhakulttuurin yleiseen kehitykseen vertailtaessa on ollut havaittavissa yhtäläisyyksiä.

Kuusamon kasvimaatieteellisten olosuhteiden vuoksi koriste- ja hyötykasvillisuuden valikoima on ollut verrattain rajallinen. Ihmisen rohkeudella ja sisukkuudella on ollut keskeinen rooli samaistuttaessa vallitsevaan kehitykseen. Tätä kuvaa esimerkillisesti Antti Parvelan taltioima kertomus Konrad Plantingin käyttämistä lasikasvilavoista jo 1800 – luvun lopulla. Virkamiehistön yhteydet ja su-

kulaisuussuhteet muualle Suomeen ovat edesauttaneet puutarhaviljelyn kehityksen rantautumista Kuusamossa.

Työn tulokset syntyivät vaiheittain. Kasvupaikkatyypin tulokset selvitettiin maastoinventoinnilla hyödyntäen kasviekologian perusteet opintoja. Lisäksi kulttuurimaisema opintojen aikana laadittiin Historiallisten puutarhojen valtakunnallinen kartoitus – inventointilomakkeet. Kasvupaikkatyypin tuloksista laadin erillisen teemakartan paikkatieto- ja kaukokartoitus opinnoissa MapInfo – ohjelmistolla. Niin ikään selvitin vanhojen karttojen hyödyntämistä samaisessa opintojaksossa. Metsä ja maisema opintojen lisäksi teemakartta toimi analysointimateriaalina metsänhoitotoimenpiteiden ohjeistuksen laadinnassa. Julkisten alueiden suunnittelu opintojen yhteydessä perehdyin paikalliseen puu-, pensas- ja perennakasvillisuuteen.

Kulttuurihistorialliselta kannalta katsottuna pihapiirien jäsentely on säilytetty, lisäksi vähäisissä määrin nykyaikaisia rakenteita ja materiaaleja. Kasvivalinnoilla on pyritty helppohoitoisuuteen sekä kerroksellisuuden säilyttämiseen. Metsän käsittely on lähtenyt asukkaiden toiveesta ylläpitää elinvoimaista lähimetsää. Hoitotoimenpiteiden laadinnassa tuli huomioida alueen eläimistö, lähinnä linnusto sekä muinaisjäännökset ja reitti.

10 POHDINTA

Tutkiessani historiaa, puistokulttuuria ja kasvillisuutta en pysty allekirjoittamaan oman alamme edustajan sanomaa lausetta; ”Kuusamossa ei ole puistokulttuuria!” Päinvastoin, Kuusamolla on olemassa erittäin vahva historia kulttuurimaisemassa, puutarhanhoidossa ja kasvillisuuden tuntemuksessa.

Näen, että kulttuurimaiseman muovautumisen omalaatuisuuden on tehnyt paikkakunnalle muuttanut väestö, joka on tutkimuksien mukaan ollut geeniperimältään eri kulttuureista, kuten lehtiartikkelissa ”Suomeen tultiin idästä ja lännestä” kirjoitetaan (STT.2010). Kulttuurin omalaatuisuutta on korostanut myös Kuusamon levoton raja-alue ja kahden eri valtakunnan alaisuudessa toimiminen eri vuosisadoilla.

Kuusamon puutarhakulttuurin kehitykseen on vaikuttanut voimakkaasti edellisten seikkojen lisäksi sekä pappien ja muiden virkamiesten paikkakunnalle tuoma tieto ja kasvikokeilut. Näiden sukujen juuret ovat monilta osin yhteydessä niin etelään, läntiseen naapurimaahan kuin itäänkin.

Oman vaikeutensa ovat tehneet paikkakunnan luonnonolosuhteet, kuten ilmasto. Selvitäkseen ankarissa olosuhteissa ihminen on asettanut perustarpeensa usein kauneuden palvonnan edelle.

Mielestäni Kuusamon puutarhakulttuuri on kulkenut yleistä kehitystä myötäillen ja olosuhteisiin sopeutuen, jonka paikalliset ihmiset ovat myös ymmärtäneet.

Työn alkuvaiheessa, vuonna 2007, suunnitelman esiselvitysaineiston sijoittuminen useille eri tahoille ja jopa eri paikkakunnille etäisyyksineen tuotti oman hankaluutensa.

Havaintoni työssä oli, että kuinka tieto, jota ei toistaiseksi ole Kuusamon osalta niin suuressa määrin tutkittu, on esimerkiksi historia-asiakirjojen ja karttojen

osalta vaikeasti saavutettavissa omalla paikkakunnalla. Kuusamon vanhimmat historia-asiakirjat on sijoitettuna Ruotsiin Härnösandin maakunta-arkistoon. Väehäisissä määrin asiakirjoja on tältä ajalta Kansallisarkistossa Helsingissä sekä Oulun maakunta-arkistossa. Lisäksi Oulun maakunta-arkistoon on sijoitettuna 1810 - luvulta lähtien alkuperäisiä Kuusamon asiakirjoja, kuten alueen tuomio-kunnan asiakirjat.

Muu historiaa avaava kirja-aineisto oli helpommin löydettävissä. Asiaan vaikutti perehtyneisyys paikalliseen historiaan ja 20 vuotta harrastamani sukututkimus-työ.

Myös alkuperäisien karttojen kohdalla saavutettavuus on toistaiseksi heikko. Kartat ovat sijoitettuna Jyväskylän maakunta-arkistoon. Kuusamosta luovutettujen karttojen todellista sisältöä ja määrää ei ole tarkasti tiedossa. Isojakokartoista tiedetään, että näitä olisi yli 300 kappaletta. Lopulliset Kuusamon alueen Isojaon kartat on mikrofilmattu ja tutkittavissa Kuusamon ja Oulun maanmittauslaitoksissa. Harmillisinta on, että karttojen sisältöä tuntevia henkilöitä on enää vain vähän työtehtävissään eli hiljaista tietoa katoaa nopeaa vauhtia.

Muun kartta-aineiston hankinta toivotussa muodossa Kuusamon kaupungilta osoitti, kuinka tietämättömiä oltiin vielä työtä aloittaessani ammattikuntamme osaamistasosta ja käyttämistämme suunnitteluvälineistä ohjelmistoihin. Alussa sain käyttöni paperiversiot, kunnes toisen suunnittelutyön yhteydessä ohjeistettiin olemaan yhteydessä kartta-aineiston ylläpitäjään.

Puutarhakasvillisuudesta Teuvo Ahdin ja Leena Hämet-Ahdin kokoamat tutkimustiedot ovat sijoitettuna Oulun yliopiston kasvitieteellisen museon arkistoihin. Näiden osalta oli nähtävissä puutteita, kuten Kuuselan tilan tutkimuskorttia ei enää löydetty. Antti Parvelan tutkimuksen pohjatietoa ja sen sijoituspaikkaa en selvittänyt.

Löydös kaksoiskappaleesta Kuusamon viljelykasveista v. 1923 Antti Parvelan kirjoittamana oli mieleen painuva tapahtuma. Kaksoiskappaleen sivuille Antti Parvela oli omakätisesti lisännyt tietoja, joita ei ole alkuperäisessä, kuten vii-

meiseen kaskeamiseen liittyvä ajankohta. Puutarhaintendentti Ritva Hiltusen lainaaman ja nykyisin hänen hallussaan olevan julkaisun sain tallennettua sähköiseen muotoon omiin arkistoihini. Yliopettaja Pentti Hanhelan nopean toiminnan johdosta sain tietooni julkaisun. Ulla Ingalsuo kirjoitti löydöstä lehtijutun, nimellä Koristekasvit juurtuivat Kuusamoon 1850 -luvulla (Ingalsuo.2007). Silloin havahduin, että kaksoiskappaleiden jälkeenpäin tehdyt lisäykset voivat olla arvokkaita tutkimuksien kannalta ja soisin, että ne tulisi jollain tavalla dokumentoida jälkisukupolville.

Kuusamossa muinaismuistojäännösten osalta tutkimisen kulttuuri on vielä vähäistä. Tutkimusosaaminen keskittyy kauas paikkakunnalta ja vaikuttaa siltä, että tekijöitä on vähän. Myös epäluuloisuutta historian tutkimiseen näyttää olevan niin ammattilaisten kuin maallikkojen keskuudessa.

Nykyisin kulttuuriympäristön inventointeihin on kiinnitetty huomiota enemmän, joten käytännön vaikutukset uskoisin toteutuvan hyvinkin nopeasti.

Työn toteuttaminen pitkällä aikavälillä oli haastavaa, mutta antoi kokemattomalle sopivasti aikaa huomioida tarpeelliset seikat ja valmistella lopputuotetta.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

Ervasti, S., Kyllönen, M. & Näppä. O. 1981. Kuusamon seurakunnan historia. Kuusamon seurakunta: Kuusamo.

Ervasti, S. & Vasari, Y. 1978. Kuusamon historia Kuusamon historia I. Kuusamon kunta: Kuusamo.

Häggman, B. 2005. Metsäluonnonhoidon perusteet. Metsätalouden kehittämisskeskus Tapio julkaisu 20: Helsinki.

Häyrynen, M., Eskola, T., Frondelius, S. & Leskinen, P. 2001. Hortus Fennicus - Suomen puutarhataide -. Viherympäristöliitto ry julkaisu 17., Puutarhataiteen seura ry julkaisu 1: Forssa.

Ingalsuo, U. 2007. Koristekasvit juurtuivat Kuusamoon 1850 – luvulla. Koillissanommat.

Kari, R. 2004. Suomalainen keskiaika myytit ja todellisuus. Werner Söderström Osakeyhtiö: Helsinki.

Kirveenummi, A. & Räsänen, R. 2000. Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Jyväskylä.

Kovalainen, P. & Louekari, A. 1994. Pohjois-Pohjanmaan talonpoikaisarkkitehtuuria. Kustannus Pohjoinen: Oulu.

Kortesalmi, J. 1975. Kuusamon talonpoikaiselämää 1670 – 1970 Kuusamon historia II. Kuusamon kunta: Helsinki.

- Lounatvuori, I. & Putkonen, L. 2001. Rakennusperintömme Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö., Museovirasto: Hämeenlinna.
- Lång-Kivilinna, G. 2000. Pihapiiri. Pohjanmaan taidetoimikunta 2000: Vaasa.
- Niskala, K., Olkkonen, I. & Kalleinen, L. 2008. Puistojen Oulu. Studio Ilpo Okkonen Oy: Oulu.
- Nuotio, A-K. 2007. Viheralueiden hoitoluokitus. Viherympäristöliitto ry julkaisu 36: Helsinki.
- Mattila, A. 1994. Kiinteät muinaisjäänökset ja metsäsuunnittelu Metsäluonnon hoito. Metsäkeskus Tapion julkaisu 8: Paltamo.
- Oinas, M. 2006. Selkospitäjästä luonto- ja matkailukaupungiksi Kuusamon kulttuuriympäristöohjelma. Kuusamon kaupunki: Kuusamo.
- Parvela, A. A. 1923. Tietoja Kuusamon viljelykasvistosta. Oulun yliopisto kasvitieteellinen biologianlaitos: Oulu.
- Piispala, E. 2004. Hovioikeuden puistot ja ryytimaat Vihreää arkkitehtuuria Pohjanmaalla. Länsi-Suomen ympäristökeskus julkaisu 353: Vaasa.
- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Ilta-aurinko kultasi Tyynelän ikkunan pappilasta katsottuna. N:o 189. Koillissanomat.
- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Kuuselan aika kirkkoherranvirastona ja pappilana. N:o 239. Koillissanomat.
- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Kuuselan aika sairaalana ja apteekkina. N:o 234. Koillissanomat.

- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Kuusela inspehtori Niskasaaren ajoista paremmille päiville. N:o 219. Koillissanomat.
- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Kuuselassa asui valtion ja kunnan virkamiehiä. N:o 214. Koillissanomat.
- Rinne, W. & Mäntyniemi, M. 2000. Tuholta säästynyt Kuusela tärkeänä tukikohdana. N:o 229. Koillissanomat.
- Ruoff, E. Vanhoja Suomalaisia puutarhoja. 2001. Otavan kirjapaino Oy: Helsinki.
- Savola, E. 1992. Kuusamon Isojako Kuusamon historia IV. Kuusamon kunta: Kuusamo.
- Salmela, A. & Eskelinen, O. 1993. Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet I. Pohjois-Pohjanmaan liitto: Oulu.
- Soini, T. 2009. Viherrakentajan käsikirja. Viherystöliitto ry julkaisu 44: Tampere.
- STT. 2010. Suomeen tultiin lännestä ja idästä. Kaleva.
- Valonen, N. & Korhonen, T. 2006. Suomalainen pihapiiri Rakennushistoriallisia päälinjoja. Teppo Korhonen ja Multikustannus Oy: Jyväskylä.

Sähköiset lähteet:

Internet

Kaavaselostus. Saatavilla www-muodossa

URL:<http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivut-kuusamo/index.htx>.

Luettu 7.10.2007.

Kuusamon kaupunki. Saatavilla www-muodossa

URL:<http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivut-kuusamo/index.htx>.

Luettu 20.5.2010.

Muinaisjäännös. Saatavilla www-muodossa

URL:<http://www.nba.fi/fi/muinaisjaannos>. Luettu 15.4.2010.

Lainsäädäntö. Saatavilla www-muodossa

URL:http://www.nba.fi/fi/rak_lainsaadanto. Luettu 15.4.2010.

RT 05 - 10390. Saatavilla www-muodossa

URL:https://www.rakennustieto.fi/kortistot/rt/fi/index/ohjeet/listaus/10110000/10110600/RT_529.html.stx. Luettu 28.5.2010.

Suomen historia. Saatavilla www-muodossa

URL:http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_historia. Luettu 14.3.2010.

Suomen suuriruhtinaskunta. Saatavilla www-muodossa

URL:http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_suuriruhtinaskunta, Luettu 10.4.2010

Kartta-aineisto:

Kuusamon Isojakokartta 1951 – 61. Kuusamon 99 - XII. 1961 - Kuusamo.

Kuusamon pohjakartta 1:20 000. Maanmittauslaitos, lupa nro PPOH/36/06.

Suomen geologinen kartta. Suomen geologisen laitoksen julkaisema kallioperä kartta. Lehdet 4524 + 4542 ja 4613 - Kuusamo - Ruka.

Suomen geologinen kartta. Suomen geologisen laitoksen julkaisema maaperä kartta. Lehti 4524 01 - Kuusamo.

Suomen geologinen yleiskartta. Suomen geologisen laitoksen julkaisema maaperä kartta. Lehti 45 - Kuusamo.

Valokuvat:

Uudet valokuvat: Leena Takkinen

Vanha valokuva: Olli Heikkilän kokoelmat.

Haastattelut

Ingalsuo, Ulla. Tyynelän nykyinen asukas. Haastattelu 07.10.2006.

Heikkilä, Olli. Kuuselankartanon nykyinen asukas. Haastattelu 07.10.2006.

Kumpula, Maija. Kuusamon Kantoniemen Aapramin tilan jälkipolvea. Kantoniemi oli Kuusamon toisen keskuksen tila vuoden 1700 - 1900 – luvun aikana. Haastattelu 07.10.2006.

Takkinen, Maija. Kuusamon Punaisentorin asukkaita. Hänen äitinsä Olga Ahma oli joitain kertoja lasten kaitsijana Kuuselassa isäntäväen ollessa omilla menoilla. Haastattelu 06.10.2006.

LIITTEET

Liite 1. Historiallisten puutarhojen valtakunnallinen kartoitus - inventointilomake – Kuuselankartano.

Liite 2. Historiallisten puutarhojen valtakunnallinen kartoitus – inventointilomake – Tyynelä.

Liite 3. Kuuselankartanon ja Tyynelän yleissuunnitelma 1:500

kohderaportti**Pohjois-Pohjanmaan liitto****OAMK/Luonnovara-alan yksikkö, Kulttuurimaisema 2006-2009****KUUSAMO****KIRKONKYLÄ****KUUSELANKARTANO**

Kuuselankartano pihapiirineen Kajaani Oy:n aikana n. 1950 -luvulla. (Ei tiedossa. Kuvattu 1950 -luvulla.)

Kartta Kuuselankartanosta v. 1951 - 61 (Leena Takkinen 2006)

id: 26603
 kunta: Kuusamo
 kylä: Kirkonkylä
 kiinteistötunnus: 305-411-416-1
 sijainti: Nurminiementie, 93600 Kuusamo
 tyyppi: asuinrakentaminen
 ajoitus: 1809-1863
 ajoituselitte: Alkuperäinen rakennuskanta 1860- luvun alusta.
 luokitus: ei määriteltä
 arvotus: ei määriteltä
 inventoija: Outi Tuomivaara, Leena Takkinen OAMK
 inventointipvm: 29.07.2006

kohteen sisältämät rakennukset:

Kohteeseen ei ole liitetty rakennuksia.

kuvaus:**Kohteen sijainti**

Kuuselankartanon tila on kuusamossa Oulun läänissä Koillismaalla laajojen harju- ja drumliinikenttien alueella vesistön varrella.

Kuusamon kaupunki sijoittuu laakson pohjalle. Vanhat rakennusten paikat ovat alueella esiintyvien pienten selänteiden lakikohteissa.

Kuuselankartano on Kuusamonjärven Kirkkolahden rannalla. Luode-pohjoisosassa tila rajautuu Tyyneeseen ja koillisessa Nurminiemen tiehen. Kaakko-etelässä tila rajoittuu Kuusamon kaupungin omistamaan tilaan, entisiin Kuuselan tiluksiin. Länteen avautuu näkymä Kirkkolahteen.

Kasvillisuus

Vallitsevana tekijänä ympäristössä on sekametsäpuusto, jonka valtapuina ovat lehtikuuset sekä Tyyneen läheisyydessä haavikko tuomineen. Tilaan kuuluu pieni saareke, johon yhteys luhdan kautta.

Hallitsevana on järvimaisema saarekkeineen ja lahtineen.

Kaavoitustilanne

LIITE 1/2

Alueella on vahvistettu osayleiskaava v. 1990. Kohteen merkintä kaavassa on (S). Alueen peltoja on kaavassa merkitty niityiksi ja kedoiksi. Kohteessa on yleiseen virkistyskäyttöön (VP) varaus.

Merkittävyys

Kohde on keskeinen historiallisten tapahtumien paikka.

Tilan päärakennus on luetteloituna kulttuurihistoriallisesti merkittävänä kohteena historiallisiin (H) ja rakennushistoriallisiin (R) perustein.

Puutarha on osa laajempaa maisemakokonaisuutta ja vanhaa kulttuurimaisemaa.

historia:

Kuuselaan rakennettiin ensin pikkupuoli n. 1800 – luvun alkupuolella. Myöhemmin rakennettiin nykyinen päärakennus ja asukkaana oli vallesmanni Johan Stenberg 1860 -luvulla.

Seuraava varaesimies lukkari Johan Henrik Luoma (Mursu) asusti Kuusela aina kuolemaansa asti v. 1888. Vaimo Greta ja lapset myivät tilan metsäkauppojen yhteydessä v. 1894. Omistaja oli konsuli Leon Candelin Oulusta.

Tila vaihtoi nopeasti omistajaa useaan otteeseen päättyen v. 1914 Aktiebolaget Uleå osakeyhtiölle. Tänä aikana Kuusela asusti viimeinen Kuusamon Nimismies Henrik Imanuel Gutzen perheineen v. 1901 asti. Inspektori Aleksanteri Niskasaari sai vuokralaisena asuttavakseen ja viljeltäväkseen Kuuselan tilan v. 1908 – 1945. Tänä aikana tila siirtyi Kajaanin Puutavara Oy:lle (=Kajaani Oy).

Pikkupuolen asukkaina oli palvelusväkeä aina toisen maailmansodan alkamiseen asti. Kuuselan pikkupuoli toimi myös isäntäväen lasten hoitopaikkana, jonne lastenhoitajat saapuivat tarvittaessa lapsia kaitsemaan.

Toisen maailmansodan aikana Kuusela oli saksalaisten tukikohtana. Sodan loputtua Kuusela oli toiminut sodasta palaavien majapaikkana, kunnes valtion toimesta perustettiin tilapäinen siirtoväensairaala Kuuselan päärakennukseen v. 1945. Sairaanhoidtaja Mirja Suomalainen asui potilaiden kanssa päärakennuksessa. Pikkupuolen tiloissa toimi v. 1945 apteekki sekä asui apteekin henkilökuntaa proviisori Muisto Toivanen ja farmaseutti Vieno Ahonen.

V. 1946 kirkkoherran virastoksi kunnostettiin pikkupuoli ja pastorit Ossi Ylimaula ja Antti Poukkula asuivat rakennuksessa. Kuuselan päärakennuksesta sairaalan siirryttyä toisaalle pastori Ossi Ylimaula siirtyi asumaan perheineen rakennukseen aina v. 1948 asti.

Kuusamon pitäjän kartassa v. 1904 Kuuselan pihapiirissä on 2 asuinrakennusta, talli, 2 rakennusta nykyisen navettarakennelman kohdalla vastakkain. Rakennusten väliin on piirretty pystyaitakuja, joka jatkuu koilliseen ja päättyy laajempaan aitaukseen. Aita jatkui aina naapureiden aitoihin asti. Pystyaita rakennettiin perinteisistä materiaaleista ”suomännyistä” ja katajasta. Pystyaidan materiaalina olivat n. 2 m pitkät männyn riu’ut rakentuen vinosti vasemmalta oikealle. Maahan ulottuva osa oli hiillostettu puun pinnasta estämään nopean lahoamisen. Katajanoksat lämmitettiin nuotiossa ja punottiin sidokseksi aitatolppiin. Veräjän kohdalla oli ns. ”riukuaita”, joka oli vaakasuorassa olevia liikuteltavia männynriukuja.

Lisäksi kartalla on 2 pienempää rakennelmaa näiden 2 rakennuksen pohjoispuolella. Pikkupuolen päässä on vielä nykyisin kaivo, joten oletettavaa on, että kaivo on kartassa esiintyvä rakennelma.

Yleinen tie tuli Tyynelästä sekä toinen tie rannasta rakennusten päätyyn. Päärakennuksen ja pikkupuolen välistä pihan poikki tallin pohjoispuolelta yleinen tie jatkui kohti Nurminiemeä. Kuuselan peltojen ympärille oli rakennettu pystyaita suojaamaan pihapiiriä metsässä laiduntavilta koti- sekä petoeläimiltä. Myös pellon reunalla on karttaan merkitty 2 latoa, jotka ovat oletettavasti edelleen paikallansa.

Kartassa on myös päärakennuksen takana Kuusamonjärven puolella aidattu alue. Kohteessa oli ns. ruusutarha istutuksineen. Lauta-aitaus on myös nähtävissä v. 1905 Kuusela ja Tyynelää esittävässä postikortissa. Pihapiirin kasvillisuuteen kuului hyöty- ja koristekasveja.

Ote kartta osasta Kuuselan tilan nro 157 tiluksia kertoo v. 1951 – 1961 isojaossa Kuuselaan kuuluneen Tyynelä, Kantola sekä Katajaketo. Kartassa pihapiirissä on ollut 2 asuinrakennusta, iso navetta ”ristinavetta” ja talli sekä 5 latoa. Nurminiemeen johtava yleinen tien oli jakautunut pikkupuolen takana kulkien pikkupuolen länsipäädystä pihapiiriin. Toinen tiehaara oli jatkunut pikkupuolen pohjoispuolelta kahden ladon välistä suuntautuen navetan taakse. Navetan takana tie jälleen haarautui kahteen suuntaan Lauttalammelle ja Nurminiemelle. Pihapiiriin oli edelleen tie rannasta. Päärakennuksen taakse Kirkkolahden puolelle karttaan on piirretty koristekasvialue. Isojaon aikana Kuuselan tilan poikki Nurminiemeen tehtiin ehdotus uudelle tielinjaukselle, joka on toteutunut myöhemmin.

Pihapiiristä on purettu tallirakennus ja 2 latoa navetan takaa sekä pienennetty navettarakennusta Kajaani Oy:n omistuksen aikana. Tänä aikana rantaan on rakennettu saunarakennelma ja maakellari pikkupuolen luoteispäähän. Ympäristössä on ollut useampi kaivoja.

Päärakennus on ollut asumattomana v. 1996 asti. Pikkupuoli on ollut Kajaani Oy:n virkistyskäytössä koko omistuksen ajan.

Eeva Heikkilä ja perheen lapset omistavat nykyisin Kuuselan tilan ja nimeksi on muutettu Kuuselankartano v. 1988. Eeva ja edesmenneen Kalevi Heikkilän toimesta asuinrakennuksiin on tehty peruskorjaus. Päärakennuksen entisöinti valmistui v.1996. Pikkupuolen ja rantasaunan rakennustoimenpiteet saatiin päätökseen v. 2006.

Alueelle on vedetty v. 1996 yhdyskuntatekniikkaa, kuten puhdasvesi ja viemärointilinjat. Sähkö ja puhelin-yhteys oli Kajaani Oy:n aikana vedetty.

maastotarkistus:

Kasvillisuuden inventointityöt on suoritettu hortonomi-opiskelija Leena Takkisen ja Outi Tuomivaaran toimesta v. 2006.

suojelutilanne:

Kuuselankartano on suojeltu rakennussuojelulalla v. 1988.

lähteet:

Kartat:

Karttapiirroksset

Kartat piirtänyt Leena Takkinen 2006.

Kuvat:

Kuvan omistaa Eeva Lehtonen Oulu.

Kirjallisuus:

Eskelinen, O., Huusko, J., Salmela, A. 1993. Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet osa 1. Julkaisu A:115. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto. OY-Liitto. Oulu.

Oinas, M. 2006. Selkospitäjästä luonto- ja matkailukaupungiksi, Kuusamon kulttuuriympäristöohjelma.

Koillismaan Kirjapaino Oy. Kuusamo.

Kaavoitustilanne

Kysely sähköpostina 6.10.2006 Pekka Räisäselle, Kuusamon kaupunki.

Kenttäkäynnit:

Kasvillisuuden inventointityöt

Suorittanut Leena Takkinen (Kuusamo) ja Outi Tuomivaara (Kempele) 29.07.2006.

KIOSKI 2.0 -sovellus www.kulttuuriymparisto.fi -sovellusvuokrauspalvelu

kohderaportti**Pohjois-Pohjanmaan liitto****OAMK/Luonnovara-alan yksikkö, Kulttuurimaisema 2006-2009****KUUSAMO****KIRKONKYLÄ****TYYNELÄ**

Tyynelän pihapiiriä ()

Piirros Tyynelän alueesta v. 1951 - 61 ()

id: 26214
kunta: Kuusamo
kylä: Kirkonkylä
kiinteistötunnus: 305-411-157-2
sijainti: Nurminiementie, 93600 Kuusamo
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: Alkuperäinen rakennuskanta 1820 -luvun alusta.
luokitus: ei määritelty
arvotus: ei määritelty
inventoija: Outi Tuomivaara, Leena Takkinen OAMK
inventointipvm: 29.07.2006

kohteen sisältämät rakennukset:

Kohteeseen ei ole liitetty rakennuksia.

kuvaus:**Kohteen sijainti**

Tyynelän tila on Kuusamon kaupungissa Oulun läänissä Koillismaalla laajojen harju- ja drumliinikenttien alueella vesistön varrella.

Kuusamon kaupunki sijoittuu laakson pohjalle. Vanhat rakennusten paikat ovat alueella esiintyvien pienten selänteiden lakikohteissa.

Tyynelä on Kuusamonjärven Kirkkolahden rannalla. Luode-pohjoisosassa tila rajautuu Ruunapuroon ja koillisessa Nurminiemen tiehen. Kaakko-etelässä tila rajoittuu vanhaan kantatilaan Kuuselaan ja lännessä Kirkkolahteen.

Kasvillisuus

Vallitsevana tekijänä ympäristössä on sekametsäpuusto ja rannassa Ruunapuron vaikutuksesta luhtainen suotyyppi sekä järvimaisema saarekkeineen ja lahtineen.

Kaavoitustilanne

Alueella on vahvistettu osayleiskaava v. 1990.

Kohteen merkintä kaavassa on (S).

LIITE 2/2

Merkittävyys

Kohde on keskeinen historiallisten tapahtumien paikka.

Tilan päärakennus on luetteloituna kulttuurihistoriallisesti merkittävänä kohteena historiallisiin (H) ja rakennushistoriallisiin (R) perustein.

Puutarha on osa laajempaa maisemakokonaisuutta ja vanhaa kulttuurimaisemaa.

historia:

Tyynelään rakennettiin ensin pieni mökki n. 1820-luvulla Kirkkoherra Johan Gustaf Kranckin tyttären Gustaavan käyttöön. Myöhemmin mökin asukkaana oli samaisesta suvusta Sofia Kranck, joka mainitaan pitäneen ryytimaata hoitaen, kitkien ja kastellen v. 1870 asti.

Vakiintunut asuminen jatkui Taneli Pitkäsen ostaessa tilan ja mökin 1870-luvulla.

Kartassa Kuusamon pitäjistä v. 1904 Tyynelän pihapiirissä on asuinrakennus, navetta ja 3 pienempää rakennelmaa. Navetan takana alkoi kuja, jota reunusti pystyaita. Kuja johti Nurminiemelle päin yhtyen Kuuselan aitaan. Talon ja navetan välistä pihan poikki meni yleinen tie kohti Nurminiemeä.

Tyynelän tilan osti Ab Uleå Oy myöhemmin Kajaanin Puutavara Oy. Uusi omistaja rakensi jatkoa asuinrakennukseen v. 1920 mennessä. Valtion määräämät metsänhoitajat asuivat perheineen vuorollansa aina v. 1944 asti Tyynelässä.

Pihapiirin kasvillisuuteen kuului hyöty- ja koristekasveja.

Toisen maailmansodan aikana Tyynelä oli saksalaisten tukikohtana. Saksalaisten miehityksen aikana pihapiirissä oli kasvatettu mm. sikuria. Heidän silloiset varsinaiset hyötykasviviljelmät sijaitsivat Vänrikinniemiellä, Kolvankijoen varressa nykyisen Punaisentorintien ja Vänrikintien risteyksen läheisyydessä. Kerrotaan Kuusamolaisien nähneen silloin ensimmäisen kerran, kuinka keräkaalta ja salaattia kasvatettiin sekä käytettiin ruuaksi.

Sodan jälkeen tilan päärakennus oli Kuuselan siirtoväen sairaalan lääkärin Arvo Nymanin käytössä. Lisäksi täällä valmistettiin sairaalan potilaille ruoka. Sairaalan sekä apteekin henkilökunta kävi ruokailemassa Tyynelässä päivittäin.

V. 1947 lähtien Tyynelä oli ollut Kuusamon Puu Oy vuokralaisten käytössä.

Ote kartta osasta Kuuselan tilan nro 157 tiluksia kertoo v. 1951 – 1961 isojaossa Tyynelän kuuluneen ed. mainittuun tilaan. Omistajana on ollut Kuusamon Puu Oy. Kartassa pihapiirissä on ollut asuinrakennus, navetta ja yleinen tien on kulkenut edelleen pihan poikki. Saksalaisten sodan aikana rakentama kanava on nähtävissä karttaotteessa.

Pekka Leppäsaajo osti tilan v. 1965. Hän kunnosti asuinrakennuksen perheensä käyttöön. Vanha navettarakennus sai väistyä paikaltansa. Saunarakennelma rakennettiin 1940-luvulla, ja sitä laajennettiin v. 1974. Tontilla sijaitsee 4 porakaivoa.

Isojaon aikana Nurminiemeen tehtiin uusi tielinjaus, tie linjattiin viimeksi vuonna 1990, jolloin sitä levennettiin ja oiottiin. Maata napattiin muun muassa Tyynelän tilasta.

Ulla Ingalsuo ja Sauli Laaksonen perheineen omistavat nykyisin Tyynelän tilan. Heidän toimestaan asuinrakennukseen talon katto on uusittu (varttikate vaihdettiin konesaumatuksi peltikatoksi) ja talon ulkoverhoilu kunnostettu ja maalattu. Kattoremontin yhteydessä taloon palautettiin myös kynttiläikkunat ja poistettiin vuonna 1965 tehdyt kattoikkunat.

Talo liitettiin kunnan vesijohtoverkkoon vuonna 1980 ja kunnan viemäriverkkoon kesällä 2005.

maastotarkistus:

Kasvillisuuden inventointityöt on suoritettu hortonomi-opiskelija Leena Takkisen ja Outi Tuomivaaran toimesta v. 2006.

suojelutilanne:

Tyynelän on suojeltu rakennussuojelulailta v. 1993.

lähteet:**Kartat:**

Karttapiirroksot

Kartat piirtänyt Leena Takkinen 2006.

Kuvat:

Kuvan omistaa Anna Martinen Kuusamo.

Kirjallisuus:

Eskelinen, O., Huusko, J., Salmela, A. 1993. Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet osa 1. Julkaisu A:115. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto. OY-Liitto. Oulu.

LIITE 2/3

Oinas, M. 2006. Selkospitäjistä luonto- ja matkailukaupungiksi, Kuusamon kulttuuriympäristöohjelma.
Koillismaan Kirjapaino Oy. Kuusamo.
Kaavoitustilanne
Kysely sähköpostina 6.10.2006 Pekka Räisäselle, Kuusamon kaupunki.
Kenttäkäynnit:
Kasvillisuuden inventointityöt
Suorittanut Leena Takkinen / Kuusamo ja Outi Tuomivaara / Kempele 29.07.2006.

KIOSKI 2.0 -sovellus www.kulttuuriymparisto.fi -sovellusvuokrauspalvelu

KUUSELANKARTANON JA TYYNELÄN YLEISSUUNNITELMA

1:500

MERKINNÄT

PINNOITTEET JA MUURIT

	KIVITUHKAKÄYTÄVÄ KaM # 0 - 6 mm harmaa, vahvuus 30 - 50 mm	2632 m ²
	NUPUKIVIRAJAUS (Kuuselankartano) Lemminkäisen graniittinen nupukivi (440) NU 1, konelehtokatu, väri 101	232 m ²
	NOPPAKIVIRAJAUS (Tyynelä) Lemminkäisen graniittinen vakionoppakivi (446) N, N, ristipaahakattu, väri 404	16 m ²
	LIUSKEKIVIALUE Liuskekiven vahvuus väh. 40 mm, kiven pinta-ala väh. 0,25 m ² , lyhimmän särmän pituus väh. 150 mm	75 m ²
	KIVEYSALUE KaM # 0 - 16 mm, harmaa, vahvuus 30 - 50 mm	102 m ²
	SORA-ALUE Singeli # 8 - 16 mm, harmaa, vahvuus 30 - 50 mm	48 m ²
	ASTINKIVET Liuskekiviä, kuten liuskekivialueella Sovitetaan askelpituuden 610 - 650 mm mukaan	
	PORTAAT Etenemat olemassa olevia kivijalan kiviä	12 m ²
	TUKIMUURI Olemassa olevat kivijalan kivet, korkeus enintään 450 mm	

KASVILLISUUS

	SÄILYTETTÄVÄT PUUT JA PENSAA
	POISTETTAVAT PUUT JA PENSAA
	ISTUTETTAVAT PUUT Tuenta 3 kasvukautta, kunnes juuripaakku juurtunut Kastelu väh. 3 kasvukautta sekä kuivina kausina
	ISTUTETTAVAT PENSAA Kastelu väh. 3 kasvukautta sekä kuivina kausina
	PELTOALUE Ylläpidetään maatalouden menetelmillä
	PERENNA-ALUE Rajaus Nupu- ja Noppakivirajauksen mukaan
	SIPULKASVIT <i>Scilla siberica</i> , <i>idänsinililja</i> istutetaan nurmelle
	NURMIKKO Käyttöluokka 2 Nurmet uudistetaan kiviltuhkakäytävän molemmilla puolilla. Rakennettava alue on 2 m leveydeltään.

KASVILUETTELO

Tunnus/Nimi	Kokoluokka	Kpl
Istutettavat lehtipuut		
Bpe Betula pendula, rauduskoivu	rym 8-10	7
Ssau Sorbus aucuparia, kotipihlaja	rym 8-10	7
Istutettavat havupuut		
Pab Picea abies, kuusi	100-150	4
Pme Picea mariana, mustakuusi	100-150	5
Psy Pinus sylvestris, mänty	200-250	1
Istutettavat lehtipensaat		
Asp Amelanchier spicata, isotuomipihlaja	astiataimi	6
Car Caragana arborescens, siperianhernepensas	astiataimi	9
Dfr Dasiphora fruticosa Tervola, pensashanhikki	astiataimi	10
Lca Lonicera caerulea, sinikuusama	astiataimi	9
Rpi Rosa pimpinellifolia Plena, juhannusruusu	astiataimi	8
RPo Rosa Poppius, suviruusu	astiataimi	7
Sme Spiraea media, taiganvirpiangervo	astiataimi	19
SSu Spiraea Summersnow, kesäängervo	astiataimi	7
She Syringa x henryi, puistosyreeni	astiataimi	10
Sjo Syringa josikaea, unkarinsyreeni	astiataimi	3
Istutettavat havupensaat		
Jco Juniperus communis, kataja	40- 60	8
Pmu Pinus mugo, vuorimänty	40- 60	10
Istutettavat perennat		
Bca Bergenia crassifolia, soikkovuorenkilpi		
Mst Matteuccia struthiopteris, kotkansiipi		
Istutettavat sipulkasvit		
Nta Narcissus Thalia, narsissi	Ist.et.(m) 0,20x0,20	
Ssi Scilla siberica, idänsinililja	0,30x0,30	

VARUSTEET JA KALUSTEET

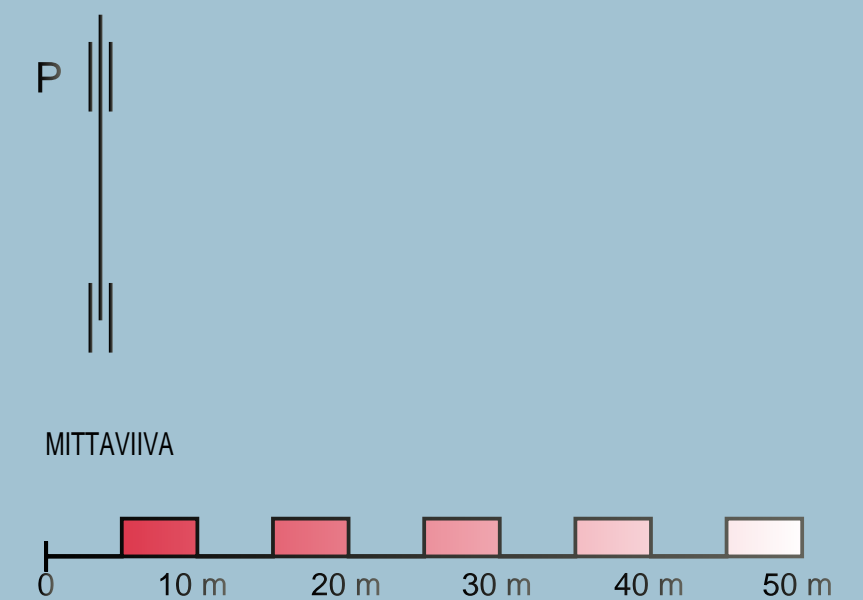
	VALAISTUS Puistovalaisin Kalarina 4 m, väri valkea	3 kpl
	Puistovalaisin Gemini 4 m, väri valkea	3 kpl
	Pollarivalaisin (Kuuselankartano)	2 kpl
	Pollarivalaisin (Tyynelä)	5 kpl
	PUISTOPENKKI Puistopenkki Wennerborn 548 3012 lehtikuusi 200 cm	6 kpl

MUUT MERKINNÄT

	KUIVATUS Veden virtaussuunta
	AVO-OJA Veden virtaussuunta
	LUMEN LÄJITYS
	POLKU Reitin pohja kiviltuhka- tai sorapinnalla. Lahella vesirajaa rakennetaan lehtikuusi pitkospuut
	VESISTÖ
	MUU TONTTI ALUE 1 Sekapuustoinen metsä 2 Haapavallainen metsä 3 Koivu/ Haapavallainen metsä 4 Muu metsäalue

Rakenteiden mitat ja muotoilut sovitetaan maastoon sekä käytettävissä oleviin materiaaleihin.

LIITE 3

KUUSAMON KKI Lahdentaus	YHTIÖNIMI	YRITYKSEN MERKINTÄ
SAVONLAINEN	PERUSTUSAJA	JURKSA
SAVONLAINEN	PERUSTUSAJA	MITTAAMAT
KUUSELANKARTANO, TYYNELÄ	YLEISSUUNNITELMA	1:500
 OULUN SEUDUN AMMATTIKORKEAKOULU LUONNONVARA-ALAN YKSIKKÖ TEKIJÄ: RBB/OLE puh. 05-312611 SÄÄNNITTELIJÄ: Leena Takkinen	SEURAAVA YMP 30.5.2010	TYÖ N° PER N° MUUTOS